Q. D. B. V.

DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA,

DE

ATHLETIS VETERVM, EORVM DIAETA ET HABITV,

QVAM,

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,

DOMINO CAROLO,

BORVSSIAE PRINCIPE, MARCHIONE BRANDENBVRGICO, RELIQVA,

PRAESIDE,

FRIDERICO HOFFMANNO,

COLLEGII MEDICI h. t. DECANO,

PRO DOCTORIS GRADV,

publice defendet,

AVCTOR RESPONDENS,

IOANNES HENRICVS SCHVLZE,

COLBICENSIS-MAGDEBVRG.

H. L. Q. C.

A. d. XII. Martii Anni cIↄ. Iↄcc. XVII.

HALAE MAGDEBVRGICAE,

Typis CHRISTIANI HENCKELII, Acad. Typogr.

CONSPECTVS TOTIVS DISSERTATIONIS.

EXercitationum corporis vſus cum hominibus cœpit. §. I. *Aegyptii rem hanc in artis formam primi redegerunt, a quibus accepere Græci.* §. II. III. *Certamina Græcorum ſacra.* §. IV. *Quibus ibi certatum ſit. 1.) Curſu.* §. V. *2.) Saltu.* §. VI. *3.) Diſci iactu. 4.) Iaculis.* §. VII. *Hæc dicebantur leuia; obiter de pila.* §. VIII. *5.) Lucta.* §. IX. *6.) Pugilatu.* §. X. *7.) Pancratio.* §. XI. *Quid ſit pentathlum, progymnaſma.* §. XII. *Rei athleticæ facies apud Romanos diuerſa.* §. XIII. *Qualis ſub imperatoribus.* §. XIV. *Pugilatus & gladiaturæ fœditas.* §. XV. *De Circenſibus & eorum factionibus.* §. XVI. *Vtrum Germani ſimile quid habuerint?* §. XVII. *Quid ad medicos hæc faciant.* §. XVIII. XIX. *Quinam ex multis, qui exercebantur, nobis athletæ vocentur.* §. XX. *Iouberti ſententia examinatur.* §. XXI. XXII. XXIII. XXIV. *Vtrum agitatores circenſes huc pertineant. Tranſitus ad diætam athletarum.* §. XXV. *Quomodo diætam hic accipiamus.* §. XXVI. *Huius loci eſt illa, quæ replere ſtudet.* §. XXVII. *antiquiſſimorum athletarum victus.* §. XXVIII. *Ficus.* §. XXIX. XXX. XXXI. *Caſeus.* §. XXXII. XXXIII. *Triticum.* §. XXXIV. *An recte dulcibus tribuatur vis nutriendi.* §. XXXV. *Quid ſit Xerophagia.* §. XXXVI. XXXVII. *Diæta recentiorum carnium aucta eſu.* §. XXXVIII. XXXIX. *Veſcebantur*

bu-

bubula, caprina, §. XL. *veterum de his iudicium.* §. XLI. *Conſideratio fœtoris in homine caprina paſto.* §. XLII. *Quaſi proprius athletarum cibus ſuilla.* §. XLIII. *Carnes edebant aſſas.* §. XLIV. *Aſſarum præ elixis prærogatiua.* §. XLV. *Coacti, ad certam quantitatem, vorabant.* §. XLVI. *De coliphiis.* §. XLVII. *An panes ſine fermento ſumſerint.* §. XLVIII. XLIX. *Fabæ gladiatorum præcipuus cibus.* §. L. *Athletarum ſcurrilitas.* §. LI. *Eorum potus.* §. LII. LIII. *Tempora cibi.* §. LIV. *Ad ferendum tam copioſum cibum fecit corporis diſpoſitio.* §. LV. *Conſuetudo.* LVI. *Euacuationes crebræ per vomitum & clyſteres, antiquiſſimus eorum vſus.* LVII. *Qualia in hunc finem ſint adhibita.* §. LVIII. *Athletæ in abuſum verterunt & quotidianum fecerunt.* §. LIX. LX. *Ad vomitum vtebantur, præter copioſum vehiculum, irritante digito, vel digitali vomitorio.* §. LXI. *Pinna vomitoria.* §. LXII. *Loro vomitorio, glomere.* §. LXIII. *Annon tam frequens vomitus aluum ſuppreſſerit.* §. LXIV. *Vomitus in balneo.* §. LXV. *Aegyptiorum hodierna praxis circa vſum vomituum & clyſterum.* §. LXVI. LXVII. LXVIII. *Epicriſis.* LXIX. *De nuperis excutiis ventriculi.* §. LXX. *Quomodo athletæ copioſum alimentum vicerint.* §. LXXI. *Cur cœnam prandio pleniorem habuerint.* §. LXXII. *De ſomno athletarum.* §. LXXIII. *Abſtinentia a venere.* §. LXXIV. LXXV. *Quomodo effecerint, ne moles quæſita corporis iners & moleſta euaderet.* §. LXXVI. *De vnctione athletarum & pulueris inſperſione.* §. LXXVII. *Apotherapia.* §. LXXVIII. *Frictiones.* §. LXXIX. *Quod aeris diuerſitati ſe adſuefecerint.* §. LXXX. *Iram compeſcere ſatagebant.* §. LXXXI. *De pœnis athletarum.* §. LXXXII. *Enarrata exhibere diætam virorum athletarum.* §. LXXXIII. *Athletas in victu non fuiſſe negligentes, ſed accuratiſſimos, aduerſus Mercurialem.* §. LXXXIV. *Obiter de diæta Pythagoreorum, Bagliuus expenſus.* §. LXXXV. *Cui ſint hæc vſui?* §. LXXXVI.

PRO-

Q. D. B. V.

DISSERTATIO INAVGVRALIS,

DE

ATHLETIS VETERVM, EORVM DIAETA ET HABITV.

PROOEMIVM.

Cogitanti mihi quid ex latiſſime patente rerum naturalium & medicarum ſuppellectile inprimis expoliendum elaborandumque eligerem, quo & ipſe inquirendo mihi prodeſſem & lectori meo aliquem vtilitatis aut honeſtæ delectationis fructum adferrem: viſum fuit ea potiſſimum excutere & in ordinem aliquem redigere, quæ, in optimorum ſcriptorum monumentis diſperſa, paſſim notaueram de gymnaſtica antiquorum vita, diæta & corporum athleticorum ſingulari habitu. Quum enim ſtudii qualiſcunque noſtri, quod in bonas litteras, inde ab aliquot annis, poſuimus, id qua-

ſi fatum fuerit, vt potius per longos errores &, vt ſpero, non pœnitendos, quam rectiſſima via, ad illum portum pertigerimus, quem nunc inuehi videmur: pridemque conceptum ſalutaris artis deſiderium ab aliis oblatis laboribus aliquas moras perpeſſum ſit: factum eſt, vt id maxime verum eſſe ſentirem, quod prudentes viri grauiter aſſerunt, omnium eruditionis partium eſſe amicum aliquem nexum, & vinculis cohærere indiuulſis, adeo vt lucem ſibi inuicem fœnerentur clariſſimam, nullam autem perfecte aliquis inſpicere & familiariter cognoſcere poſſit, ſi reliquarum auxilio prorſus deſtituatur. Quare mihi infelices omnino ii videntur, qui, cum ſumma conſequi poſſent, modo præcipitanter ſe gerere nollent; impatienti deſiderio vnam ſibi, ex litterarum longe patenti campo, percurrendam deſtinant particulam, pro ſuo quiſque iudicio aut amicorum ſuaſu, eamque, intactis reliquis aut contemtis, ita excolere ſatagunt, vt panem quantocyus, & quam maximo fieri poteſt prouentu, lucrentur. Non iam animus eſt per ſingula nunc ire rationum momenta, quibus diſſuadere infauſtam hanc feſtinationem poſſim, aut remouere ea, quæ ab illis obiici poſſent, qui contrarium ſerio ſtatuunt: id tantum dicam, adeo non obeſſe medico, quo minus omnibus ſui muneris & nominis reſpondeat partibus, ſi in aliis rebus, quæ ad medicinam directe non facere videntur, aliquot annos impendat; vt potius aptior reddi ſic poſſit ad reliqua, arti ſuæ domeſtica & propria, melius percipienda, digerenda, diſponenda, &, ſi occaſio ita poſtulet, cum aliis etiam communicanda. Talia aſſerens fidem facillime, credo, inueniam, ſi ex illis, qui immortalem ſui memoriam apud omnes reliquerunt, ſummis medicis, aliquos

pro-

producam, quos non minus medendi ſcientia poſterita-ti Machaoniæ admirabiles facit, quam reliquæ eruditionis incomparabilis elegantia apud omnes commendat. Vt enim viuorum modeſtiæ parcam, quis IOANNIS CRATONIS eximium nomen neſcit & peruulgatam apud omnes gloriam? felicitate autem tanta medicinam fecit, vt trium auguſtiſſimorum Imperatorum medicus eſſe meruerit. Huic tanto viro non obfuit improbus labor, quem in theologiam & philoſophiam, & illa ſtudia, quæ humaniora vocare ſolemus, optimis vſus præceptoribus, per plures annos impendit: nec dubium eſt, quin potuiſſet plura in vſum diſcentium ſcribere, ſi per negotia licuiſſet fœtus ſuos ipſi exponere & luci publicæ ſiſtere. Quid de OLAO BORRICHIO dicam, incomparabili viro, & in multis ſcientiis verſatiſſimo, medico autem inter præſtantiſſimos numerando? aut quid de HERMANNO CONRINGIO, Germaniæ noſtræ fulgentiſſimo ſidere, quem theologi ſuum eſſe dicunt, iuriſconſulti & politici ſuum vindicant, philoſophi repetunt, medici habent retinentque. Iuſtum autem opus mihi enaſceretur, non terminis anguſtiſſimis circumſcripta præfatio, ſi ZWINGEROS, GESNEROS, PATINOS, BARTHOLINOS, MERCVRIALES, HOFFMANNOS, CONSTANTINOS, FOESIOS, LANGIOS, FRACASTORIOS, DIETERICOS, WELSCHIOS, MEIBOMIOS, PECHLINOS, ceteros, enarrare vellem: quare hoc quidem labore ſuperſedeo, & ad id redeo, vnde digreſſus & cuius gratia hæc præfatus ſum. Vnicum modo, ante quam hunc ſermonem abrumpam, dicere liceat, ita me intelligere optandam & laudandam rem eſſe, ſi quis omnium aut plerarumque diſciplinarum ambitu perluſtrato ad certam aliquam ſe demum conferat,

quam ſolam integro deinceps ſtudio colat & perdiſcat, nimirum ſi ætas & occaſio opportunitatem ſuppeditauerint. Nam cui hæc minus fauent, quis illi vitio vertat, ſi vni rei totum ſe, quantus eſt, ſtatim tradat, aut ex reliquis ea tantum ſeligat, quæ huic prouinciæ, quam ſuſcepit, tuendæ ornandæque proxime inſeruiunt. Mihi autem propoſitum nunc eſt, pro virium ingeniique modulo, & pro ea copia temporis, quæ elaborationi tam nobilis argumenti ſuppetit, illa in medium proferre, quæ ad priſcæ medicinæ antiſtites Hippocratem, Celſum, Galenum aliosque ſequiores illuſtrandos idonea, apud philoſophos, poëtas, hiſtoricos, & ſi qui alii ſunt, ſeſe mihi obtulerunt: eaque ſic inter ſe conferre & coniungere, vt quilibet intelligat, quid illud ſit, quod athleticum & gymnaſticum veteres dixerunt, quid boni ſubſit, quidue vitioſi ſecum ferat, quid denique bonarum conſiderationum in phyſicam & medicam doctrinam inde redundet. Laborarunt iam in hoc argumento illuſtrando duo clariſſimi viri, alter medicus, HIERONYMVS MERCVRIALIS, gente Italus, qui de arte gymnaſtica ſex pulcerrimos libros nobis reliquit: alter autem Gallus, profeſſione ICtus, PETRVS FABER, cuius *agoniſticon* tribus libris ea vlterius proſequitur, quæ prior non penitus excuſſerat. Exſtat etiam LAVRENTII IOVBERTI, itidem Galli & inter medicos non infimi, *de gymnaſiis & generibus exercitationum apud antiquos celebrium* breuior quidem liber & non contemnendus, quamuis vltima lima ipſi defuit: ſed cum duobus, quos commemorauimus, & inter quos ordine temporis medius eſt, haud comparandus. Et hunc cum noſtris, tum iam maximam partem elaboratis quum eius copia fieret, diligenter contulimus. Enimuero prius laudatorum duumuirorum is videtur in ſcribendo fi-

nis

nis fuiſſe, vt, quicquid vllo modo ad veterum certamina, exercitia, ludoſue ſpectaret, oculis lectorum ſubiicerent: quum nobis nihil aliud curæ futurum ſit, quam ſi quid ad ipſum habitum athleticorum corporum præfigurandum facere viſum fuerit, aut ad illud viuendi genus pertinere, quo ſe iuuari poſſe ad habitum illum acquirendum veteres exiſtimabant. Hiſtoriam eius argumenti, latiſſime omnino patentem, non niſi pauciſſimis & ſtrictim conſignatam, præmiſimus, quia ad reliquorum intelligentiam neceſſaria videbatur. Faxit autem ſummum, quod veneror, numen, vt ſalutarem & optatum finem, ad quem hoc labore ſuſcepto tendimus, pleniſſime conſequamur.

---

§. I.

Exercitationum varia genera antiquiſſimæ conſuetudinis & cum ipſis hominibus nata pariter eſſe & educata: plurima ſunt quæ facillime perſuadent. Quum enim in toto hoc genere voluptas, æmulatio, odium & conſeruandæ ſanitatis deſiderium, tamquam cauſſæ illarum & origo, pro cuiuſcunque ingenio, ſpectari debeant: hæc quouis tempore omnibus ineſſe quilibet facile intelliget. Nec hiſtoriarum fides nos deſtitueret, ſi illud quidem demonſtrare nunc vellemus, & non potius ad illum ſermonem, quem de habitu & diæta athletarum animo concepimus, in medium nunc proferendum ita feſtinaremus, vt breuiſſimis verbis de athleticorum hominum, ipſiusque eorum, tantopere olim celebratæ, artis origine, conditione ac fatis aliqua præmittenda exiſtimaremus, quæ rudem potius deſignationem facti ſiſtant, quam accuratam & omnibus numeris abſolutam enarrationem.

§. II. Quemadmodum vero omnium artium id quaſi fatum fuit, vt res ipſæ ſint artibus longe antiquiores, nihilque ſimul inueniatur & ad perfectionem perueniat illam, vt artis mereatur nomen: ita cum omnium exercitationum generibus idem accidit. Hermetem vero Aegyptium primum fuiſſe, qui in artis formam ea deduceret, grauium ſcriptorum a) fide & teſtimonio confirmamur. Ab Aegyptiis igitur, quibus Græci tantum non omnia debent, quæ in ipſorum monumentis admiramur, b) in Græciam peruenit illud ſtudium corporis ad robur & vires exercendi & indurandi, primique, qui illud ſuſciperent, Spartani videntur fuiſſe, quorum plurimæ leges & inſtituta ab Lycurgo tradita, debentur Aegyptiis, quod vno ferme ore veteres c) nobis declarant, In hac autem vrbe præ reliquis viguiſſe exercitationes, notius eſt, quam vt probatione egeat.

§. III. Reliquæ nationes Græca lingua vtentes, ſiue illæ in Græcia proprie dicta conſederint, ſiue Aſiam tenuerint, ſiue magnam Græciam, par inſtitutum amplexæ ſunt, vel a Spartanis edoctæ, vel quod ex iis plurimi, qui Aegyptum adierant, rem ibi acceptam cum ſuis ciuibus communicauerint, vel denique quod Phœnicum antiquiſſimæ coloniæ, quas magnus ille *Samuel Bochartus* nobis indicat, hos mores inuexerint, frequentibuſque commerciis deinceps fouerint. Fuiſſe enim illam gentem in omne voluptatum & ſpectaculorum genus pro-

---

a) *Diodor. Sicul. biblioth. lib. I. palæſtræ inuentor (Hermes) numeroſæ concinnitatis, & corporis decore effingendi ſtudioſus artifex.* conf. *CL. Fabricium bibliothec. Græc. Lib. I. p. 84.*

b) quod *Olaus Borrichius* ſatis euicit peculiaris de *Hermetis, Aegyptiorum & chemicorum ſapientia* libri capite octauo.

c) vide *Plutarchum in Lycurgo p. 41. & Iſocratem in encomio Buſiridis.*

propenſiſſimam, res eſt aliunde notiſſima. a) Ab Græcis igitur communi animorum æmulatione in exercendam hanc artem itum eſt, cui fouendæ rectores populorum & ciuitatium religionem prætexebant, laudeſque honores & præmia proponebant, quæ cum ſua voce ἆθλα dicerent, athletæ vocabulum enatum eſt, quo homines ad hæc præmia adſpirantes deſignabantur, qui vero artem præmonſtrabant gymnaſtæ, γυμνασταὶ, vocabantur, quia corpore nudato, vt minus impeditum eſſet, præſtitutos labores peragebant οἱ γυμναζόμενοι, ad artem in gymnaſiis adducendi. Plato eos vocauit ἀσκητὰς, vocabulo appoſite ſignificante, quia longis crebriſque exercitationibus opus erat, ſi quis artem hanc corporum, vt ita cum *Tertulliano* loquar, totam vellet perdiſcere. Frequentiſſimum denique vocabulum, quo ad certamina vtebantur deſignanda, erat ἀγὼν, cuius latiſſime fere patet ſignificatus, ita vt muſica etiam & theatralia certamina ſub ſe comprehendat. Reliqua nomina, paſſim obuia, omittere liceat, quum eorum ratio ex infra dicendis ſatis ſit apparitura.

§. IV. Ortæ ſunt igitur veterum decantatiſſimæ ſollemnitates, Olympia, ſcilicet, Nemea, Pythia & Iſthmia certamina, ad quæ omnis confluebat Græcia. Horum autem religionem, leges, aut, quæ de tempore illorum agitantur, controuerſias noſtri propoſiti lege detinemur, quo minus hic poſſimus attingere. Vnicum adiicere non incommodum fuerit, exercitationes has liberos tantum admiſiſſe homines, eosque fere nobiliſſimos & qui ciues eſſent, magnaque ductum fuiſſe tota Græcia laude victorem in his ludis citari. Quin immo ex publico his hominibus annua ſoluebantur ſtipendia, vt nos *Galenus* b) docet; idemque ſub Romano imperio apud

a) conferri de hoc meretur elegans apud Herodianum locus libr. II. Φιλέορτοι δὲ φύσει Σύροι, μάλιστα οἱ τὴν Ἀντιόχειαν κατοικοῦντες, μεγίστην πόλιν καὶ εὐδαίμονα, σχεδὸν παρὰ πάντα τὸν ἐνιαυτὸν ἑορτάζουσαν.

b) Suaſoria ad artes orat. pag. 3. lin. 58. Τὸ τῶν ἀθλητῶν ἐπιτήδευμα

Græcos populos obtinuiſſe ex *Plinii* a) ad Traianum epiſtola quadam licet colligere.

§. V. Iam vero non intempeſtiuum fuerit conſiderare, quibuſnam exercitationibus tam celebres ludi peracti ſint. In quo video pleroſque ſcriptores valde inter ſe diſſidere, alioſque alia enarrare certaminum genera. Quam quidem inter eos diſſenſionem ex eo ortam putauerim, quod non eodem tempore iisdem vſi fuerunt occupationibus, ſed temporis progreſſu, vt fieri in rebus humanis ſolet, quædam noua addita ſunt, vetera autem aliqua mutata vel abolita. De quibus certum eſt, quod in ſacris antiquorum certaminibus, Olympiæ, Delphis, Corinthi aut Nemeæ commiſſis, fuerint, ſequentia ſunt. *Curſu* præcipue exercebantur, huicque certaminis generi is habitus eſt olim honos, vt ab eo Olympia certamina ordirentur. Triplici autem genere conſtabat illud certamen: ſi quis enim inde ab carceribus ad metam tantum properabat, ſtadium percurriſſe dicebatur, cui ſecundum veterem dimenſionem ſexcentorum ambulationis pedum longitudo tribuitur: ſi quis idem ſpacium a metis ad carceres remetiretur, diaulon abſoluerat: quum vero quiſquam, nulla interpoſita requieſcendi mora, ſtadia percurriſſet plura (in numero non conuenit, *Suidas* b) viginti quatuor, alii duodecim tantum numerant) is dolichodromum perfeciſſe cenſebatur, pleniſſimique certaminis in hoc genere decurſor. Verum etiam illi ſunt curſoribus adnumerati, qui equos aut mulos agitando eadem ſpacia decurrebant, hinc *Phauorinus* c) vbi curſuræ ſpecies enarrat, præ-

ἐπιτήδευμα ὑποπτεύω, μήποτε ἄρα τοῦτο, τὴν παρὰ τοῖς πολλοῖς δόξαν ἐπαγόμενον, δημοσίᾳ παρὰ τοῖς πατράσι τιτιμημένον ἡμερησίοις ἀργυρίου δόσεσι, καὶ ὅλως ἴσα τοῖς ἀριστεῦσι τετιμημένον, ἐξαπατήσῃ τινὰ τῶν νέων.

a) Lib. X. ep. 119. vide ibi ab Cl. viro & huius academiæ immortali decore, B. *Chr. Cellario* adnotata, adde etiam, ſi placet, *Plutarchum Tom. II. p. 639. E.*

b) *voce δόλιχος.*

c) *voce πένταθλον.*

præter δίαυλον & δολιχὸν, etiam τέθριππον, quæ fit quadrigis, κέλητα, quæ equo deſultorio, & ἀπήνην, quæ rheda mulis vecta peragitur, enarrat, idemque auctor, cum *Suida*, a) δόλιχον exponit τὸ ἱπποδρόμιον, quod non alia de cauſſa factum puto, quam quod pedibus non minus, quam animalium & curruum ope, apud Græcos olim hoc curſus genere decertatum ſuit. Ceterum *Plutarchus* b) omnino non ſatis caute ſcripſit: τῶν ζώων μόνῳ τῷ ἵππῳ μετουσία στεφάνων καὶ ἀγῶνος ἐστίν. *Ex omnibus animalibus ſoli equo licet in partem certaminum & coronarum venire*; apud *Pindarum* enim etiam in eos epinicia videas, qui rheda mulis vecta victores fuerunt.

§. VI. Curſum excipit ἅλμα, *ſaltus*, qui non modo ſimplicem corporis, ad certum aliquod ſpacium, cum celeritate tranſlationem denotat, ſed quoque illum motum, quum in altum exſilimus. Saltum autem facientes iuuari ſe magnopere halteribus ſentiebant, quos manibus tenebant, ne brachia libere fluctuarent. Quæ autem de halteribus leguntur incerta pleraque ſunt & controuerſa, de quibus illi conſulantur c) qui ex inſtituto talia deſcribunt. Illud notamus ab hoc exercitio differre plurimum ſaltationem, cui veteres deditiſſimi quidem erant, non autem athleticum putabant. *Petrus* tamen *Faber* d) ſaltationem Pyrrhichiam, quæ fit cum armis, referendam huc monet.

§. VII. Ab hoc ad tertium genus progredimur δίσκος ſeu *iactum diſci*, qui, vt *Phauorinus* e) deſcribit, vel ex lapide factus orbis erat, vel ex ære, vel denique ex ferro, in medio perforatus, vt lignum poſſet indi, quo prehenſo quam

B lon-

a) Hic quidem *l. c.* ille in voce δόλιχος. Ad *Suidam* doctiſſimus *Küſterus* ita ſubnotat: *neſcio an hæc lector ſine cenſura dimiſſurus ſit, certe mihi non probantur.*

b) Loco ſuperius citato.

c) *Mercurialis de arte gymnaſtic. pag. 162. ſeqq.*

d) *Agoniſtic. lib. I. cap. 5.*

e) *In* δίσκοι *&* δίσκος ἐκ σιδήρου.

longiſſime in altum protenus iaceretur. Sed de forma apud omnes non conuenit auctores, forte nec conſtans fuit & idem illius apud omnes vſus: videri interim *Mercurialis* a) poteſt. Nec multum a diſco receſſit ἄκων ſeu ἀκόντιον *iaculum*, ſeu miſſile quoduis inſtrumentum, quo, tamquam certaminis quarto genere, ſolebant exerceri, ad certas leges proiiciendo.

§. VIII. Enarrata iam quatuor genera *leuibus exercitiis* puto eſſe adnumerata, de cuius nominis ratione inferius dicendum erit; nunc illud modo, antequam ad grauia progrediar, addo, pilæ etiam ludum in ipſis Pythiis ſacris apud Apolloniatas olim eſſe exhibitum, qui inter enumeratos fere leuiſſimus, & quamuis priuatis magno vſui & delectationi fuit, proinde etiam a medicis haud raro magnopere commendatus: tamen inter athletarum propria exercitia a nemine, quod ſciam, pila refertur. Vide *Petri Fabri agoniſticon.* b) *Hieronymus* autem *Mercurialis* c) pilæ Græcæ diuerſam a Latinorum conſuetudine rationem, pro more ſuo, eleganter deſcribit, & non ſine ratione cum ſaltatione coniungit; ibidemque de huius exercitationis apud Romanos vſu pluribus exponit.

§. IX. Ex *grauibus* certaminibus erat πάλη *lucta*, vnde palæſtra vocatur ille locus, vbi ad colluctandum homines inſtituebantur, & neceſſaria ceromatis inunctione ac pulueris inſperſione, quod luctæ proprium eſt, præparabantur, quamuis non ignorem, vel *Plutarcho* d) teſte, palæſtram alibi tam late ſumi, vt deſignet τόπον ἐν ᾧ γυμνάζονται πάντες οἱ ἀθληταί, locum exercitiis omnium athletarum deſtinatum. Erat autem luctatorum in eo ſita exercitatio, vt mutuis comple-

a) de arte gymn. p. 166. 167.

b) *lib. I. cap. 6. p. 21.*

c) lib. II. cap. 4. rationem pilæ Græcæ exponit, capite autem quinto, Latinæ. addi poteſt *Galenus* eleganti *de exercitatione, quæ fit parua pila,* libello.

d) *Sympoſ. lib. II. probl. 4.*

plexibus ſeſe deuincirent & concertationis maiorem partem varie miſcendis atque conſtringendis inuicem corporibus peragerent, donec in terram alteruter vel vterque proſterneretur; quod τραχηλίζεσθαι Græco vocabulo dicebant. Hæcque fiebant in lucta deiectoria, cuius hic finis erat. Erat autem alia etiam luctæ ratio, quam ἀκροχειρισμόν priſci appellabant, vbi ſtantes & manus protendentes vincebant aduerſarios, quo *Ouidius* a] reſpexit, quando Acheloi luctam cum Hercule deſcribit:

Cum pede pes iunctus, totoque ego pectore pronus,
Et digitos digitis & frontem fronte premebam.

§. X. Succedit πυγμαχία, *pugilatus*, qui cruentum præbebat ſpectaculum & cum ſanitatis & integritatis periculo coniunctum, quare in celeberrimis Græcorum agonibus vix receptus legitur, quum indidem proſcriberetur, mox tamen poſtliminio recipiendus. Pugiles, inquit *Plutarchus*, b] quando inter ſe congrediuntur, οὐδὲ πάνυ βουλομένους ἐῶσιν οἱ βραβευταὶ συμπλέκεσθαι, i. e. non licet ſe inuicem complecti: ſolis pugnis res erat peragenda, quibus antiquiſſimi homines nudis vtebantur: ſubſequuti ex corio bouino crudo, implicatis arte quadam lorulis & ad volas reuinctis, manuum robur augebant, cuius rei exemplum nobis *Pauſanias* c] enarrat. Poſtremi autem cæſtus inuenerunt, qui vocabantur, vt *Mercurialis* d] nos docet, laminæ æneæ manibus alligatæ; quibus autem alligabantur, erant lora quædam punctis interſtincta, quæ manibus & brachiis circumcirca alligabantur, vt non modo pondere aliquo & craſſitie, verum etiam ſoliditate, cæſtibus certantes ſeipſos ferirent. Hactenus *Mercuri-*

a] *Metamorphoſ. Lib. IX.* ineunte, qui locus totam luctæ rationem eleganter exponit, & eius, quæ ἀκροχειρισμὸς vocatur & alterius, quum mutuis complexibus certantes ſibi inuicem complicantur; a verſu 29. ad 62.

b] Loco ante citato.

c] *Arcadic. cap. XL. pag. 682. edit. Lipſ.*

d] Libr. II. cap. IX.

alis, apud quem ipſa pictura, quam appoſuit, a] rem clarius præmonſtrat. In vniuerſum itaque hæc pugna ὀρθοςάδην abſoluebatur, finisque is erat, vt ille, qui grauius læſus aut primus viribus deſtitutus eſſet, victum ſe manu, ſermone vel alio geſtu profiteretur, quod in hoc ſolo pugilum, non alio certamine, locum habuit.

§. XI. Ex lucta & pugilatu aliquod quaſi compoſitum certaminis genus erat, quod *pancratium* dixerunt veteres, quo illi, qui inter ſe dimicabant, non ſolum, vt res ferebat, pugnis ſe inuicem percutiebant, ſed quoque manus ſibi iniiciebant & deiicere alterum conabantur, deiecti etiam, inter firmos complexus, eo nitebantur, vt alterum depreſſum ac ſuppoſitum retinerent, nihil intermittentes, quo ſe ad hoc poſſe iuuari putarent, adeoque nec vnguibus nec dentibus abſtinentes. Atque hoc genus, vt dixi, pancratium & ſæpe cum additione, volutatorium appellabant.

§. XII. Tribus adhuc verbis de *pentathlo* addendum eſt, quod nomen illi imponebatur, ſi quis poſſet omni agoniſticæ facultatis genere, quæ ſuperius enarrauimus, decertare & victoriam reportare. Ceterum dicendum nunc eſt etiam pauciſſimis, quod, qui ſe eo comparabant, vt victores horum publicorum & ſolemnium ludorum fierent, multo tempore ſeſe antea magiſtris harum artium tradiderint formandos & præparandos, quo tempore multa facienda & ferenda erant, a multis etiam ſeſe abſtinere debebant. Quin immo ante illud ipſum tempus, quo pro corona decertare vellent, oportebat per præſtitutos dies præparari & præexerceri, quod προαγῶνα ſeu προγύμνασμα dicebant. *Phauorinus* b] illud ſpacium triginta dierum fuiſſe docet, ſed multo illud longius & decem menſium fuiſſe *Petrus Faber* c] ex *Pauſania*, comprobat, ſimulque id docet iurisiurandi religione in templo Iouis ὁρκίου fuiſſe adactos, vt omnibus artis antiquæ ſtatutis ac le-

a] pagina 154. 155. 156. editionis Amſtelod.
b] in ὀλύμπια.
c] Libr. III. cap. 4. & cap. XXIII.

legibus, quam fieri poſſet accuratiſſime, per totum hoc tempus ſatisfacerent. Sed idem auctor alio loco a] cum *Phauorino* ſentire deprehenditur. Quod quidem legitimum tempus ab ipſo tirocinio diuerſum eſſe, vel ex eo ſatis apparet, quod longe minus ſit, quam ad illum habitum tum artis tum etiam corporis comparandum ſufficiat. Sed de præparatione & habitu illo mox dicemus, quum prius viderimus rei athleticæ apud Romanos faciem. Quum enim non Græcis ſolum, ſed Romanis maxime monumentis, ad harum rerum intelligentiam, vti debeamus: neceſſitas ipſa nos cogit rem hoc modo inſtituere.

§. XIII. Romana igitur ciuitas, vt omnium deorum religiones ſuſceperat: ita quicquid alicubi ludorum & voluptatum erat eo magis ad ſe transtulit, ſi eſſent cum religionis prætextu & honore coniuncti. Quemadmodum vero non eadem ſe nobis forma, & moribus iiſdem, Roma ſemper offert: ita, ſi hoc inſtitutum ſpectes, inuenies ſane eandem rem, ſed longe minori pretio habitam, quamdiu libera fuit. Antiquiſſimi Romani non deſtituebantur pugilum exercitationibus, theatrum etiam admittebant & circi ludis delectabantur, quæ videntur a Græcis moribus non aliena; in hoc tamen haud leuem deprehendas diuerſitatem, quod nobiles ciues ſuam grauitatem minus decere tales occupationes, ſaltem in publico exercendas, arbitrarentur. Vnde viliores fere tantum homines erant, qui his rebus publice operam dabant. Maxime autem bellicoſa natio delectabatur cruentis gladiatorum ſpectaculis, antea apud Campanos & Etruſcos familiaribus, adeo quidem, vt nullum facile magis placeret, quam quo plurimum ſanguinis profunderetur, nec cœna ſatis in conuiuio ſuauis videretur, niſi aliquot gladiatorum paria caderent. Hi vero gladiatores vel bello erant capti homines, vel ære a barbaris nationibus ad id comparati, vt, in ludo prius ſaginati & ad horrendam artem eruditi, vel cum publica munera populo ederentur, vel cum priuati a laniſtis eos ſibi emere vellent, in promtu eſſent. Quando autem de-

a] Libr. III. cap. VII.

depugnabant vt plurimum pedeſtres quidem erant, ſæpe tamen eſſedis impoſiti ſtantes, aurigante interim ſeruulo, inter ſe decertabant, quod ex *Suetonio* a] clare diſcimus. Ii vocabantur eſſedarii.

§. XIV. Poſtquam autem hæc vrbs, orbis iam domina facta, in vnius domini ſeu imperatoris poteſtatem deuenit: horum intererat bellicoſum populum aliis imbuere moribus, & multitudinem quidem otioſam ſpectaculis variiſque oblectamentis delinire, vt ſeruitutem moderatius ferrent, nobiles autem ſenſim eo deducere, vt ſuæ grauitatis obliuiſcerentur. Cuius quidem rei in Iul. Cæſare iam inſpicimus clarum documentum, qui, quum in priuatis domibus ludos pro gladiatoribus inſtituiſſet, eos non per laniſtas, ſed per equites Romanos, ac etiam per ſenatores armorum peritos, erudiebat; b] immo eodem ſub principe ſenatores iam & equites Romani, publicis in foro muneribus, ſe intermiſcebant gladiatoribus; poſt hunc Auguſtus ſenatoribus quidem interdixit, equitibus vero permiſit gladiatoribur intereſſe. c] Quo res tandem temporis progreſſu deuenerit, obſcurum nemini eſſe poteſt Neronem intuenti aut Domitianum aut Commodum, qui ſe abiectiſſimis mancipiis intermiſcere ipſi non verebantur, vt multitudini inconditæ ſuis inſaniis placerent. Maxime autem Domitianus ex his inſignis eſt, qui aliquamdiu intermiſſum pugilatum reuocauit, cui *Martialis* d] quidem ob id gratulabundus blanditur, tamquam *veteres Latiæ ritus renouanti arenæ, qua pugnet virtus ſimpliciore manu*, quod non ita voluit, vt gladiatorum antiquauerit certamina, ſed, tamquam non ſatis eſſet in vrbe ludorum, hos, obliuioni fere traditos, addidit prioribus, & hoc inſuper adiecit, vt feminæ etiam pugnare gladiatoribusque intereſſe debuerint, quod ex eodem *Martiale*, vt & *Iuuenale*, e] diſcimus.

§. XV. Pu-

---

a] in Caligula cap. XXXV, 8.

b] Suetonius in Iul. Cæſar. cap. XXVI, 8.

c] Idem in I. Cæſ. cap. XXXIX. & Auguſto c. 43.

d] *Libro IIX. epigr. 80.*

e] *conf. Martial. Spectac. epigr. 6. libr. 6. epigr. 66. Iuuenal.*

§. XV. Pugilatus autem, vt frequenter hoc æuo exercebatur; ita non minus certe erat ipſa gladiatura infamis, vt fere plurimos huius generis homines ære ad id comparatos, aut ſententia iudicis addictos, inueniamus. Legimus a *Petro Fabro* a] ex optimis hiſtoricis relatum, ſub Galerio & Maximino Impp. Chriſtianum nomen profeſſos, tamquam nocentes homines, agoni pugilatus, apud Cæſaream ſubeundo, eſſe adiudicatos, cuius impii inſtituti legibus quum nec vellent nec poſſent ſe ſubiicere, oculis fuerunt orbati. Mirandum tamen non defuiſſe, qui ſponte ſe & libera voluntate pugilatui & gladiaturæ ſubiicerent, leui auctoramento inducti, &, quod magis mireris, homines proauorum laudatiſſimorum ſtemmate ortos, auctoratos iuraſſe vri, vinciri, (*Lipſius* mauult legere virgari) ferroque necari; quos quidem digne exagitat *Iuuenalis.* b] De gladiatoribus, eorum conditione, variiſque generibus, pauciora attulimus, quoniam de iis doctiſſimus vir *Iuſtus Lipſius, Saturnalium ſermonum duobus libris*, copioſe egit.

§. XVI. Sed vt ingenioſi ſunt homines permutandis voluptatibus; ita nihil diu delectare admodum poteſt, quotidieque talibus ſtudetur, quæ nouitatis gratia blandiuntur. Aurigationum itaque ſpectacula circenſia reliquis tandem ita præualuerunt, vt vnice hominum fauorem mererentur, ſubortæque hinc factiones c] non raro ipſam rei ſummam ad arbitrium ſuum flecterent, quod obſcurum non eſt imperatorum vſque ad Iuſtinianum hiſtoriam peruoluenti, aut vnicam modo *Procopii arcanam hiſtoriam* legenti. Quo magis factum exiſtimo, vt inſequuti Imperatores cogitandum ſibi ſtatuerint,

Satira 6. v. 246. ſeqq. *addi poteſt Suetonius Domitiano cap. 4.*

a] *Libr. III. cap. XI. pap. 271.*

b] Satira VIII. v. 190. ſeqq.

c] *de his legi poteſt ad C. Plin. l. IX. ep. 6. B. Chr. Cellarius*, & præter ibi citatos *Nicolaus Alemannus annot. ad Procopii hiſtoriam arcanam* p. 25.

erint, qua poſſent ratione, cum exiſtimatione harum exercitationum, rem tandem ipſam prorſus abolere. Qui enim Iuliani temporibus ſcripſit, *Oribaſius* a] medicus, pueros quidem ad huc exerceri tunc ad bonum habitum ſolitos, & ipſos athletas, commemorat; quo autem tempore *Euſtachius ad Homerum* b] commentatus eſt, eo res deuenerat, vt athletarum nomen & profeſſio eſſent deridiculo. Gladiatorum quidem ſpectacula cruenta Conſtantinus M. edicto ſuſtulerat, ſed quod ipſe nimis libenter vetitis certaminibus oculos paſcebat, exemplum magis quam edictum valuit. Honorio autem imperante penitus ſunt abrogati & e Rep. proſcripti, ex quo tempore gladiatores dicti ſunt carnifices. c] Quid reliquis certaminum generibus exitium attulerit; an principum edicta, an vero turbulenta & bellis inquieta tempora, exterarumque gentium in Romanas ditiones illuuies, non vacat inquirere. Equidem cenſeo ad hanc rem maxime feciſſe Chriſtianæ religionis ſanctitatem, quæ plurima in his exercitatoribus fœda, & hanc religionem profeſſo indigniſſima, patefecerat, vſumque ſeueris conſtitutionibus eccleſiaſticis coercuerat.

§. XVII. Non licet nunc alias etiam intueri, poſt Græcos & Romanos, gentes & præcipue antiquiſſimorum in Germania noſtra hominum mores conſiderare, & quibus, qualibuſue ipſi exercitationum generibus fuerint dediti, multum expendere; quamuis forte aliquid deprehendi non diſſimile antiquorum exercitationibus poſſet, ſi quis in ludorum equeſtrium, quos torneamenta dixerunt, vltimam originem vellet inquirere. Superſedebimus autem hoc labore vlterioris inueſtigationis & potius ad ea accedemus, quæ medica conſideratione, in athletica re illorum populorum, quos præ manibus habemus, digniora videntur.

§. XVIII. Omnium ſcilicet minime otioſi ſpectatores tantum rei athleticæ medici erant, ſed in partes omnino ipſi etiam

---

a] *Synopſ. lib. I. præfatione ad Euſtachium filium.*
b] *Iliados ψ ſeu penultimum.*
c] *Barthius Aduerſar. lib. XVI. cap. 12.*

etiam abripiebantur. Hi enim naſcentem quaſi ſuſcipiebant artem, & ſalubribus præceptis formabant, vt corpori quam maximum afferret emolumentum. Sed non præceptis tantum, ad diætam rectiſſime inſtituendam, eius incrementa iuuabant, verum etiam pluribus corporum, tali arti deditorum, morbis & affectibus, tam internis quam externis, ſuccurrebant. Quod minime diſſimulat *Galenus*, a] vitioſæ gymnaſticæ, quæ ſuis temporibus inualuerat, acerrimus alioquin inſectator, legitimæque auctores non contemnendos laudat Hippocratem, Dioclem, Praxagoram, Philotimum, Eraſiſtratum atque Herophilum, clariſſima ſane in medicorum ſcholis nomina. Quin immo *Platonis* b] grauiſſimo teſtimonio conſtat Herodicum, paullo ante Hippocratis tempora, illam diſciplinam medicinæ adiunxiſſe, ſeu ad boni habitus acquirendi finem tranſtuliſſe.

§. XIX. Medici itaque athleticam rem primo direxerunt; &, cum multa ex illorum temporum vſu eſſent viliora, vtpote in balneis, frictionibus, inunctionibus, manuum opera, ab homine tamen non imperito, peragenda: ad hoc miniſterio ſuorum mediaſtinorum vtebantur. Quum etiam non minus frequenter luxationes & diſtorſiones membrorum acciderent; ad illas percurandas famulorum quoque vtebantur opera. Sed hæc res cum tempore multa peperit incommoda medicis. Quum enim hi homines in his rebus aliquam vſu multo exercitationem acquiſiuiſſent; inſolentius ſe gerere in magiſtros cœperunt, totamque rem in ſuam poſſeſſionem abripuerunt. Vnde a tam longo iam tempore cœpit chirurgia quaſi βάναυσος & vile opificium reddi. Sed non contenti hoc ipſo ſpolio, vniuerſam artem medicam inuolare & ad ſe rapere annifi ſunt, poſtquam audaces eſſe in viliſſima eius parte didicerant. Sed & prorſus in contemtum vniuerſæ medicinæ res hæc accidit. Quum enim ipſi illi, qui ſe ſic gerebant, viles eſſent homines, & libenter ſe nobiliorum ſeruitiis darent,

a] *ad Thraſybulum.*
b] *citante Mercuriale pag. 17.*

quorum fere quilibet domi locum pro exercitando corpore eoque lauando perungendoque habebat; in familiam ſibi adſciſcebant tales iatraliptas: vnde fabula inoleuit medicos olim Romæ ſeruitutem ſeruiuiſſe.

§. XX. Vidimus quam varia fuerint certamina, quibus priſci mortales vel ſpectandis vel ſubeundis tantopere delectabantur. Tempeſtiuum nunc videtur diſpicere quinam ex illis intelligendi ſint, quando apud Græcos pariter & Latinos ſcriptores mentio athletarum occurrit. Equidem fateor difficillimum mihi heic viſum fuiſſe aliquid ſtatuere, quod antiquitatum cultoribus omnibus ſatisfaceret, ſi rigidius velint mecum agere. Tandem autem rationes ita ſubduxi meas, vt neminem me reprehenſurum ſperarem, ſi, quoſcunque habitus & diætæ illius, quam conſidero, ſtudioſos inuenirem, in hac tractatione athletas dicam, adeoque gladiatores etiam, aut ſi quos alios Roma apud Græcos notis athletis adiecerit, aut in aliam formam tranſmutauerit, in hunc numerum recipiam.

§. XXI. Sed hic aurem vellicat *Ioubertus*, a] qui illos tantum ſtatuere videtur huius acquirendi habitus cauſſa athleticam diætam obſeruaſſe, qui grauibus exercitiis dediti erant, quæ propterea putat nomen hoc accepiſſe, quod grauitate, ex corporis maxima mole comparata, indigerent. Ita ſolis pugilibus, luctatoribus & pancratiaſtis nomen illud remaneret, curſores autem cum ſalientibus & iaculatoribus, ex parte etiam, & *Iouberti* iudicio, gladiatores exciderent nobis. Verum enim vero quicquid ſit de nomine grauium certaminum, illud non euincet *Ioubertus*, quod voluit: quum de gladiatorum quidem ſagina tam clara exſtent teſtimonia, vt dubitandi nullus omnino ſuperſit locus. Videri autem illa apud *Lipſium* b] poſſunt. De ceteris ex eo certiores de diætæ ſtudio reddimur, quod iidem, qui leuioribus vicerunt, etiam grauioribus victoriam ſæpe ſunt in iisdem certaminibus adepti, adeoque quinquertiones celebrati, Si autem grauiora nemo vincere ſine cor-

---

a] *de gymnaſiis cap. V.*
b] *loco ſup. cit.*

corporis grauitate potuit, quod *Ioubertus* admittit; & tamen illi graues, & mole corporis macti homines, leuioribus vicerunt eodem tempore, quo in grauibus victoria potiti ſunt; ſequitur ſane vt molem corporis eam fuiſſe ſentiamus, quæ nec pernicitati pedum, nec reliquorum membrorvm agilitati, quicquam officeret. Ne nunc dicam qua virium oſtentatione ſaltum exercentes ſe offerant, qui certamina non expediti ſuſcipiebant, ſed vel calceis ex plumbo factis vel maſſis plumbeis prægrandibus circa humeros adaptatis, aut brachio vel alia corporis parte geſtatis, impeditiſſimi prodibant. Qui vero diſcum iaciebant aut iaculum torquebant, aut halteribus exercebantur, iis certe non minimis lacertis aut languidis, ſed oppido toroſis opus erat. Ipſos denique curſores, vt velocitatibus ſe commendarent, maximeque cum dolichon decurrebant, non languidos fuiſſe oportet. Denique omnem dubitationis ſcrupulum eximit Milonis Crotonitatæ decantatiſſimum robur & voracitas plus quam athletica. Hunc, cum bouem humeris ſuis geſtans ſtadium decurreret, non graui certamine occupatum fuiſſe clarum eſt; ſed nec hoc obſcurum quod reliqua vita *ἀθλητικώτατος* fuerit.

§. XXII. Forte autem in gratiam cum *Iouberto* redibimus, ſi ipſi demus leuioribus exercitiis primo ſubactos eſſe, qui ad perfectionem athleticam aſpirarent, tantiſper donec cum tempore ad grauiora promouere liceret; intereaque operam dediſſe, vt, per debita momenta progreſſi, diætam ipſam penitus tolerarent, & ſic robur maioribus ferendis par acciperent: ille vero nobis concedat, quod prouectiores in arte, fouendis viribus & acquiſiti habitus conſeruandi gratia, ad leuiora ſubinde redierint, vincendique tandem ſtudio ea etiam, quæ in leuioribus his difficillima ſunt, obierint. Quod tamen non ita contendo, vt obtinere velim etiam quum de iis ſermo eſt, quos ſub Romano imperio, propter commiſſum aut obiectum crimen, ad gladiaturam vel pugillatum damnatos dixi: hos enim ſuſpicor non per totum orbem exercitationum gymnicarum, ſed, quam proxima fieri poterat, via, ad ſaginam & miſeræ artis perfectionem ductos fuiſſe: & vix alia habuiſſe laborum,

 qui-

quibus durarentur, genera, quam vt per omne tempus inter ſe rudibus, præmonſtrante laniſta, batuerent, aut ad palum exercerentur: ſed de iis potiſſimum, qui, apud Græcos Romanoſue, libera voluntate & gloriæ cupiditate adducti, celebrium certaminum victores euadere ſuſtinebant.

§. XXIII. Ne autem ſine teſtimonio minorem fidem merear, duos pro me adferam ſententiam ferentes, quos credo illud plene euicturos, quod in hac tota re controuerſum eſt. Primus eſto integerrimus Philoſophus Epictetus, quem *Arrianus* a] inducit ita loquentem: *Θέλω ολύμπια νικῆσαι. ἀλλὰ σκόπει τὰ καθηγούμενα καὶ τὰ ἀκόλουθα: Vellem*, inquis, *Olympiæ victor citari; ſed conſidera quæ antecedunt, quæ conſequantur.* Hæc vero dum enarrat, ſimul omnem diætam athletarum recenſet, quem locum integrum huc non transferam, quia commodius alio tempore proferetur. Alter iam audiendus eſt *Athenæus.* b] Is, quum Milonis robur & voracitatem expoſuiſſet, ita ſubiicit: *καὶ ὀυδὲν παράδοξον τούτους τοὺς ἄνδρας ἀδδηφάγους γενέσθαι.* ΠΑΝΤΕC *γὰρ ὁι ἀθλοῦντες μετὰ τῶν γυμνασμάτων καὶ ἔσθιειν πολλὰ διδάσκονται. Mirum non eſſe hos homines multi cibi capaces fuiſſe; OMNES enim athletas cum exercitationibus ſimul etiam doceri multa edere.* Itaque confidenter adſerimus certaminum diuerſitatem non illud efficere vt idem vitæ genus non fuerit omnibus legitimis athletis, vt nec vitæ genus, corporiſque habitus, per ſe vllum prohibuit ab conſuetis exercitiis, qui gymnicorum & palæſtricorum nomine vſpiam cenſentur.

§. XXIV. *Galenus* c] videtur omnem hunc ſcrupulum inieciſſe, idem igitur eximit attente conſideratus & recte intellectus; *ὁι ἀθληταὶ τροφὰς μὲν ὄυν* (vulgo, ſed male legitur *ὀυκ*) *εὐχυμοτάτους λαμβάνουσιν, ἀλλὰ παχεῖς καὶ γλισχροὺς, ὅι γε βαρεῖς ἀυτῶν* (*ὀνομάζουσι δ᾽ ὄυτω μάλιστα μὲν τοὺς παλαιστὰς, ἤδη δὲ καὶ τοὺς παγκρατιαστὰς τε καὶ πύκτας*) *δέονται τροφῆς δυσφθάρ-*

του

---

a] *Diſſert. Epict. libr. III. cap. XV.*
b] *Dipnoſophiſt. Lib. X. cap. II. p. 412. ed. Caſaub.*
c] *de aliment. facult. lib. I. cap. II.*

του τε ϗ δυσδιαφορήτου, τοιαύτη δ᾽ ἐστὶν ἡ τῶν παχέων ϗ γλισχρῶν χυμῶν, ὁποῖα μάλιστά ἐστιν, ἥτε ἐκ τῶν χοιρείων κρέων ϗ τῶν, ὡς εἴρηται, σκευαστῶν ἄρτων, οὕσπερ οἱ νομίμως ἀθλοῦντες ἐσθίουσι μόνοι. *Athletæ cibos capiunt boni ſucci, ſed craſſi ac lenti, ſaltem ii, qui ex illis graues dicuntur* (attende hic primo vocari omnes athletas; hinc κατ᾽ ἐξοχὴν graues deſignari.) *i. e. præ reliquis palæſtrici, ſed, vt nunc loqui conſueuimus, etiam pugiles & pancratiaſtæ, opus habent cibo, qui nec facile corumpatur, nec transſpiret. Tales autem ſunt, qui craſſum habent ſuccum, cuius generis, præ reliquis ſunt carnes ſuillæ, & panes, ſupra expoſito modo confecti, quos* (cibos) *illi ſoli comedunt*, (nempe ad præſcriptum & ex neceſſitate) *qui leges athleticas ſtricte obſeruant.* Hi autem non ſunt alii, quam, in vniuerſum dicendo, qui ſe certaminibus ſacris præparabant, ex his vero præcipue, qui ab exigui momenti laboribus ad ſummos tranſierant, id eſt palæſtritæ, pugiles, pancratiaſtæ, & hi omnes eo maxime tempore, quando ad τὴν ἀκμὴν τῆς ἀσκήσεως, vltimum præludiorum articulum, peruentum erat: quippe in ipſo loco habendi certaminis, per legitimum τοῦ προαγῶνος ſpacium, accuratiſſime viuendum erat. Illud enim νομίμως ἀθλεῖν non ad ipſum actum pro corona decertandi reſtringi debet, ſed, ex vſu Græciæ, ad omne, quam latet id patuit, inſtitutum athleticum. Idem eſto etiam de gladiatoribus; & ſi quid aliud Roma Græcanico inſtituto adiunxit, ſenſus, idem iudicium.

§. XXV. Sed non leue dubium ſupereſt de circenſibus Romanorum certaminibus, vbi equis agitandis & aurigationibus occupabantur, vtrum his dediti athleticam quoque vitam vixerint? Equidem, ſi Græcorum mores reſpicio, rem, vt ſupra vidimus, inter curſus certamina apud athletas reperio: ſi Romanos adeo, eumdem Commodum aurigando ſe exercentem inuenio & cum beſtiis luctantem (*Herodianus* notanter ſcribit: θηρίων ἐξ ἀντιστάσεως μάχας ἐπαιδεύετο) & gladiaturæ ita deditum, vt nemo ſupra poſſet: verum tamen, quo ſatis claro & omnem ancipitem curam ſubmouente teſtimonio confirmem, omnes illos aurigatores veterum circen-

ſes diætam athleticam tenuiſſe & habitui ſtuduiſſe, fateor me nondum potuiſſe inquirendo aſſequi. *Ouidius* a) quidem, vbi Phaethontis fatum enarrat, ita fabulam explicat, vt non obſcurum ſit ſuſpicari, ipſum, pro poetarum more, ad ſui temporis aurigatores reſpexiſſe: de Phaethonte autem ſic canit:

Occupat ille leuem iuuenili corpore currum,
Statque ſuper, manibusque datas contingere habenas
Gaudet. - - -
Sed leue pondus erat, nec quod cognoſcere poſſent
Solis equi, ſolitaque iugum grauitate carebat.

Grauitate autem corporis & non mediocri robore opus ſane erat, ſi quis quatuor generoſos equos, tot enim plerumque adhibebantur, leui & verſatili vehiculo iunctos; aut, quod in Iouis honorem factum legitur, ſeiugem; aut denique, quod Mithridates olim & Nero Claudius Olympiis inſtituit, decemiugem, ita vellet regere, vt, habenis per tergum circumdatis, totius corporis niſu, & manuum ope, ſic temperaretur curſus, quo flecti ad arbitrium ſiſtique poſſent. Enimuero de rei athleticæ conſtitutione ſatis videmur multum loquuti, & plus fortaſſe etiam, quam ferre omnes poterunt: pes tandem figendus eſt, vt ipſum nunc vitæ genus ſeu diætam athletarum conſideratius proponamus, & exinde ad habitum intelligendum progrediamur.

§. XXVI. Diætæ vocabulum Græcum eſt, & medica acceptione ſignificat iuſtum regimen circa omnia illa, quibus tum ad conſeruationem corporis abſolute opus eſt, tum etiam ad ſtatum & habitum illius aliquem conſequendum indigemus. Adeoque hic latius aliquanto accipienda nobis vox eſt, vt præter illas res, quas non-naturales dicere ſolemus, & quibus omnibus opus eſt, ea etiam complectatur, quæ his tantum hominibus præ aliis commendata, & ſolemnia erat, qui ad habitum athleticum exercebantur conſequendum. Ita nobis etiam balnea, frictiones, vomitiones, & id genus alia artificialia, in hunc cenſum erunt referenda.

§. XXVII.

a] *Metam. II. v. 150. ſeqq.*

§. XXVII. Vario autem modo circa diætam veteres occupati fuerunt, & eſt ſane hæc pars, quantum ratione conſequimur, omnium, in toto medicinæ ambitu, antiquiſſima. In vniuerſum autem conſtabat olim duabus ſpeciebus, pro totidem finibus, quos obtinere contendebant; aut enim replere corpora infirma & exſanguia conabantur, aut deplere & attenuare nimia mole obrutos. Athletas autem ad priorem finem ita contendiſſe, vt nemo magis poſſet, in propatulo eſt, nosque hanc ſolam, altera dimiſſa, ſpectaturos eſſe conſequitur.

§. XXIIX. Quod dum conamur, per ſingula ire oportet, quæ vllo modo huc pertinent; faciemus autem initium a cibo & potu athletarum, quippe præcipuum, quod iis obiicitur, eſt inſignis voracitas in artis quaſi formam redacta. Si antiquiſſima tempora inſpicimus, quantum ſcilicet originem diætæ huius poſſumus proxime attingere, ſimpliciorem victum athletarum deprehendimus, forte etiam minus reprehendendum. Quæ enim in rebus humanis communis eſt calamitas, vt omnia potius in deterius ruant, quam in melius vergant: hic quoque accidit. Sed audiamus veterum idonea teſtimonia; Ita vero *Plinius:* a] *corpus & vires adiuuant ficus, ob id ante athletæ hoc cibo paſcebantur. Pythagoras exercitator primus ad carnes eos tranſtulit.* Plinio adſtipulatur *Diogenes Laertius* de Pythagora dicens: b] λέγεται δὲ πρῶτος κρέασιν ἀσκῆσαι ἀθλητὰς, τῶν πρότερον ἰσχάσι ξηραῖς καὶ τυροῖς ὑγροῖς, ἀλλὰ καὶ πυροῖς σωμασκούντων αὐτούς. *Dicitur Pythagoras* (non Samius philoſophus ſed Phliaſius, quem ipſe inferius σωμασκητὴν ἀλείπτην vocat, Plinius exercitatorem) *primus ad carnes vorandas exercuiſſe athletas, quum priſci gymnaſtæ caricis ſiccis, & caſeo recenti, quin etiam tritico, eos educauerint.* His addamus *Pauſaniam* c] cuius teſtimonio Stymphalius Dromeus primus carnibus veſci cœpit, quum athletæ ante ipſum caſeo e fiſcellis veſcerentur (τέως δὲ τοῖς ἀθληταῖς

a] *Hiſt. Natur. lib. 23. c. 7.*
b] *Libro VIII. p. m. 575.*
c] *Eliacor. poſt. c. VII. ſub finem.*

ἀθλητᾶις σιτία τυρὸν ἐκ ταλάρων εἶναι.) Adeoque antiquiſſimorum athletarum ſimplicem victum videmus ex caricis, caſeo recenti & tritico. Siue autem Pythagoras ſiue Dromeus primus immutarit illum; noſtra parum refert.

§. XXIX. Illud potius iuuabit, paullulum conſiderare ea, quæ primis athletis ad molem corporis ſuffecerunt. Initium faciamus a ficuum ſeu caricarum examine, quarum vſum & in alimentis hominum & in cibo animalium multis verbis proſequitur laudatus *Plinius*. Non autem multis inquiremus an hominibus earum virtus alendi & ſaginandi per ſe innotuerit, an vero ab animalibus eam didicerint; illud conſtat hominum & brutorum vſibus inſignibus inde ab immemorabili tempore, inſeruiiſſe. *Galenus*, quo volumine alimentorum facultates enarrat, ita de ficubus: *Quum omnes*, inquit, *auctumnales fructus exiguum corpori præbeant alimentum, id omnium minime ficubus vſu venit*: & quando, non multis interiectis, de vuis ſermonem inſtituit, ficuum memoriam reuocat, & vtrumque fructum nutriendi quidem facultate coniungit, ſic tamen vt primas ficubus tribuat. *Quod*, inquit, *nutriant, maxime argumento ſunt ii, qui vinearum fructum cuſtodiunt, qui, cum duos menſes ſolis vuis ac ficubus, quorum cuſtodiæ præſunt, veſcantur, niſi forte panis quippiam cum illis addant, corpulenti tamen admodum fiunt.*

§. XXX. Non autem ſolum homini præſtant hunc vſum, ſed animalia etiam eundem experiuntur. Italicæ deliciæ ſunt ficedulæ, ab ficuum eſu nomen adeptæ, hodie *beccafigi* vocant, quas eo maxime tempore in dapes expetunt, quando, maturis ficubus & vuis multum ingurgitatis, pinguiſſimæ ſunt redditæ. Horum forte exemplo didicerunt veteres in domeſticis etiam animalibus hanc ſaginam adhibere. Et feliciter ſane res ceſſit in anſeribus & porcellis, quibus in cibum datæ caricæ, tantopere veteribus expetita iecora, ſtupendæ magnitudinis, non poſtremas delicatiorum dapes, progenerarunt. De auſeribus *Plinius*: a] *Noſtri eos iecoris bonitate*

a] *H. N. lib. X. cap. XXII.*

te nouere. Fartilibus in magnam amplitudinem excreſcit, exemptum quoque lacte mulſo augetur. Nec ſine cauſſa in quæſtione eſt, quis primus tantum bonum inuenerit. Nos vero tanto boni inuentorem non quærimus, ſed vnde conſtet ficubus eos eſſe ſaginatos? Docet illud *Horatius Flaccus:* a]

Pinguibus & ficis paſtum iecur anſeris albi.

Iecinorum autem horum magnitudinem *Martialis* b] admiratus ita loquitur:

Adſpice quam tumeat magno iecur anſere maius
Miratus dices, hoc, rogo, creuit vbi?

Quo vero pretio olim ſit habitum, *Iuuenalis* c] docet, quando hominem ſordidum ſimul & ſumtuoſum reprehendit, qui in cœnam vocatis ſodalibus viliora deſtinarat, quum eſſet.

Anſeris ante ipſum magni iecur, anſeribus par,
Altilis.

§. XXXI. Sed de porcis etiam dictum eſt, quod honos habitus eorum iecoribus ſit. d] *Apicius* auctor eſt ſycotum ſeu ficatum, inter delicatiſſimas epulas habitum, eſſe iecur ſuis fico ſaginatæ. Cum *Apicio* plane conſentit *Galenus* e] qui nec a laude ficati abſtinet, nec diſſimulat hoc maxime fieri in ſuibus. Non autem de ſolo ſuis hepate id nomen eſſe acceptum, ſed aliis quoque attributum, *Cl. Salmaſius* nos docet, cum Græcorum exemplo, apud quos poſteriori æuo omne hepar συκωτὸν vocabatur, adeo vt aloen, quam priſci ἡπατῖτα dixerant, optimam deſignaturi, poſteriores συκωτὴν vocarent: (quod cum ignorarent recentiores quidam ſuccotrinam ab inſula Sucotra appellatam contenderunt, immo diuerſam ab epatica ſpeciem commenti ſunt); tum etiam Gallorum ſuorum, quibus *foye* hepar dicitur, quod a ficato eſſe credidit. Itali etiam ex eadem ratione hepar hodie *fe-*

D *ga-*

a] *Serm. II. Sat. 8. v.*
b] *Libr. XIII. epigr. 58.*
c] *Satir. V, 114.*
d] *de re culin. l. VII. c. 3.*
e] *de alim. fac. III. cap. 12.*

gato appellant. Quare autem iecinora his animalibus in tantam excreſcant molem; inferius dicendi locus commodior forte recurret.

§. XXXII. Videndum iam eſt de caſeo, quem inter cibos athletarum non immerito relatum eſſe, multa mihi perſuadent. Prius autem videndum eſt, quale concretum priſci homines caſeum dixerint. Quo enim in noſtris regionibus modo caſeum conficimus, vt lactis pinguitudinem ſeu florem primo demamus, & deinde illud coagulum, quod ſubeſt, in caſeum, expreſſa vel ſenſim effluxa humiditate, & exſiccatione moderata præparemus: ille prorſus antiquis temporibus, forte etiam hodie, in Græcia & Italia incognitus, ac merum fortaſſe Germanorum eſt inuentum, de quo pluribus & erudite, pro ſuo more, alicubi diſputauit *Hermannus Conringius.* a] De Græcanico caſeo dicere non poſſum, quæ enim apud *Galenum* lego, in dubium reuocari poſſe videntur, vtrum ad Romanum potius an ad Græcum morem, illa ſcribens, reſpexerit; puto tamen eius parandi rationem parum ab Italica, quam breuibus attingam, eſſe diuerſam. Hi nempe non exſpectabant floris a craſſiori parte ſeparationem, quo non indigebant, quum butyri in cibis vſum ſero tandem a Germanis quidem didicerint fama, vix tamen in vſum, etiam hodie, admittant, quoniam de oleo præſtantiſſimo ipſis abunde proſpectum eſt: ſed lac, coagulo quodam adhibito, condenſabant, ſicque cum pingui & butyroſa parte ſimul in caſeum, premendo ſiccandoque, redigebant, quæ ratio apud Friſios, Batauos & Rhætos hodieque obtinet.

§. XXXIII. Eius generis caſeus, recens preſſus, intelligitur in cibo athletarum fuiſſe, quod adiectæ voces declarant apud *Diog.* quidem *Laertium* ὑγροῖς apud *Pauſaniam* vero ἐκ ταλάρων, quod, vt *Kuhnius* in notis admonet, caſeum recentem ſignificat, τάλαρος enim, vt a Polluce in Onomaſtico redditur, eſt ἀγγεῖον, ἐν ᾧ ὁ χλωρὸς τυρὸς ἐμπήγνυται, vaſculum

a] *de hab. corp. Germ. cauſſ. p. 73.*

lum, in quo caſeus recens premitur. Illi autem vim ineſſe magnopere alendi, vel ex lactis indole colligitur, quo præſtantius alendo animali nihil natura excogitare potuit, quippe lac plane ἀδελφὸν καὶ συγγενὲς ſanguini eſt nutrimentum, & in illum facillime tranſit. Quod cum maioribus noſtris inter præcipua alimenta olim fuerit, hodieque in Heluetia multis vnicum fere ſit alimentum: quid mirum magnitudine & robore hinc admirabiles fuiſſe? De hoc autem plura volens adeat magnum *Conringium*, pulcerrimo libro quem *de habitus corporum Germanicorum cauſis in publicum* edidit. Verum hic nobis dubium haud leue ſane iniicit magnus *Hippocrates*, a] qui de caſeo minus, quam nos, præclare ſentire videtur: τυρὸς, inquit, φῦσαν ἐμποιέει, καὶ στεγνότητα, καὶ σιτίων ἔξαψιν ποιήσει, τό τ' ὠμὸν καὶ ἄπεπτον. Sed saluus eſt caſeus per commentatorem *Galenum*, qui has accuſationes in veterem reſtringit, recentem vero mitiorem declarat. Ne vero dubitemus de conſtanti ſententia, eadem in libro repetit, quem de alimentorum facultatibus conſcripſit.

§. XXXIV. Venimus ad tertium, quod in cibis athletarum priorum refertur, nempe triticum. Non quidem adiectum illo loco eſt, qua ratione in alimentum illis hominibus ceſſerit; non tamen putandum crudo illo & tantum aqua elixo cum ſale eſſe veſci ſolitos, quamuis hoc cibi genus non incognitum veteribus fuit, quod ex *Galeno* b] qui eius ipſe experimentum ceperat, accuſante & improbante licet cognoſcere: ſed potius putarim, quando nudum nomen hic ponitur, ex eo paratorum panum communiſſimam ſpeciem eſſe intelligendam, quam frequenter antiqui nominant, optime autem omnium exponit *Galenus*. c] Ea vero eſt illa panum ex tritico confectorum ſpecies quam dicebant αὐτοπύρους, quod ὅλος αὐτὸς ὁ πυρὸς id eſt totum ipſum triticum, nulla parte eius demta, in panificium cedat. Medici veteres

 ipſos

a] *de victu acut. §. 49. & Galen. comment. in h. l.*
b] *de aliment. facult. lib. I. c. 7.*
c] *de aliment. facult. lib. I. cap. 2.*

ipſos vocarunt συγκομιςοὺς, quod ad ipſos conficiendos tota farina, nuſquam a furfure ſeiuncta, συγκομίζεται, confertur, fermento modico ſubigenda & in fornace mediocriter percoquenda. Talem enim ſpeciem pro athletis antiqui maxime probabant, quod optimum quidem, ſed craſſiorem ſuccum præbere credebatur. In triticeo vero hoc pane fermentum & furfures optimo conſilio addi intelligas ex iis, quæ *Simon Paulli* a] de panibus in vniuerſum docet, & quæ ſingulari *programmate de pane Weſtphalorum groſſiori*, ſcripſit Excell. Dom. Præſes, præceptor vereque patronus immortali gratia demerendus. Sed de pane athletarum iterum dicendi occurret locus.

§. XXXV. Vidimus ſimpliciſſimum victum eorum, qui primi ad habitum athleticum exercebantur. In quo, puto equidem, illud quibuſdam videbitur reprehendendum, quod dulcibus, vt caricæ ſunt, vehementer nutriendi facultas fuerit tributa, quum nulla ſit dulcibus, vtpote ſal ſui generis habentibus, qui in cryſtallos abit & in aqua facile ſoluitur, cum textura chyli noſtri conuenientia. Enimuero, vtut rectiſſime hæc præcipiuntur, caricis tamen, vuis, dactylis & id genus aliis, in quibus admodum moderata dulcedo hæc glutinoſis ſuccis immerſa, & coniuncta eſt, parum obſunt, præſertim quum aliis, in cibo adiunctis, magis obtundatur hæc acrimonia dulcis ſalina, præcipue autem caſeo molli, ad lactis indolem proxime accedenti. Quin etiam dulcedo talis, guſtui obuia, adeo non excludenda abſolute a corporis noſtri laudabili nutrimento videtur, quum per artem videamus ex lacte ſaccharo ſimile concretum parari, cui proptera ſacchari lactis nomen in quibuſdam officinis tribuitur. Ipſum quoque ſaccharum, ſi recte vtaris, non eſt corpori inimicum, & ſanguinis noſtri indolem aliquam habet, quia igni admotum, non aliter quam ſanguis exſiccatus, ardet. Quod quidem *Beccheri* b] argumentum non penitus meum faciam; vi-

a] *Quadrip. Botanic. pag. 537.*
b] *Pſychoſoph. p. 251.*

deatur ipſe, qua ratione ſaccharum commendet, tamquam naturæ commodiſſimum, & alimentum ſanguini conueniens.

§. XXXVI. Antequam ad recentiorum athletarum transeamus victum, aliqua ſunt, quæ conſiderationem noſtram mereri videntur. Et primo quidem diſpiciendum nobis eſt, ſit ne hæc illa athletarum *ξηροφαγία*, quam auctores nobis commemorant. Equidem fateor ſtudioſe multumque inquirendo de vi huius vocis, & rei ſignificatæ vera conditione, nuſquam expiſcari me potuiſſe, quod implicatam huius vocis notionem plene potuerit euoluere & ad noſtros athletas accommodare. Nullam aut *Hippocrates* aut *Galenus*, quod mihi quidem conſtet, lucem hic adfert, nec adeo vel *Foeſius* vel *Gorræus* conſulti reſpondere potuerunt. Lexicographi, quorum maxime mihi hic placuit *Rob. Conſtantinus*, ipſe ſcilicet profeſſione medicus, *ξηροφαγεῖν* exponunt, vt duplicem ſenſum habeat, & non minus arida & ſicca epulari, quam comedere, quæ ſiccandi vim habeant, deſignet. *Tertullianus* autem laudatur auctor huius vocis, qui idem Latine *aridam ſaginationem* alio loco expoſuit, agens, vt ex *Petro Fabro* a] colligere poſſum, de athletis; ipſe autem *Faber* de eo exponit, quod coliphio & carnibus aſſis paſti fuerint, non vero elixis. Quid igitur vetat, ſi de alimentorum tantum genere ſermo eſt, hanc ſaginationem ſiccæ nomine potiſſimum intelligere.

§. XXXVII. Maxime autem xerophagia celebrari inter Chriſtianos cœpit, adeoque poſteriori potiſſimum æuo innotuit res cum nomine, & ad nos nihil proprie pertinet. In vniuerſum illud notandum, a gymnaſtica paganorum vita, ad aſceticam Chriſtianorum, multa vocabula & dicendi modos eſſe tranſlatos, in quibus caueri debet, ne quid in alterutram partem confundamus. Quid vero Chriſtianorum ritu xerophagia fuerit, expoſitum videas in *B. Chriſtoph. Cellarii Theſauro Fabri*, tertiis curis recognito. Nimirum prorſus aduerſatur noſtrorum athletarum inſtituto, qui impleri quam maxime quære-

D 3 bant,

a] *libr. III. cap. 3.*

bant, quum Chriſtianis deſignet aliquam abſtinentiæ ſpeciem, qua ſperabant id obtinere, vt ne nimium ſaginatus venter animo officeret, aut, vt dulciſſimi poetæ a] Chriſtiani verbis loquar:

Aruina putrem ne reſudans crapulam
Obſtrangulatæ mentis ingenium premat.

Quod autem *Saubertus*, quem illo loco citat, Xerophagiam athletarum ita exponit, quaſi eas animalium partes ſelegerint, quæ ſiccæ eſſent, vt pedes bubulos, non quæ ſucci plenæ & pingues; nulla auctoritate puto poſſe probari de veteribus gentilium athletis: quod autem addit carnibus & pulpis veſci ſolitos eſſe atque condimentis & iuſculis, prorſus (niſi de carne aſſa) veritati rei repugnat, & puto excidiſſe ibi in deſcribendo negandi particulam. In Chriſtianorum vero aſcetas quoſdam quadrare priora hæc facilius admitto, quia memini alicubi b] me legere, in Hiſpania, mediterraneis præſertim locis, vbi piſcium eſt inopia, diebus illis, quibus a carnibus abſtinentia, Romanæ eccleſiæ decretis, iniuncta eſt, antiquo ritu in cibum venire animalium capita, pedes & viſcera, quoniam hæ partes minus nutrire putantur, adeoque a *Ioanne Caramuele* piſcium moralium nomine fuerunt inſignitæ.

§. XXXIIX. Deinde circumſpiciendum etiam de potu eſſet. Nullibi autem memini me legere, qualis ille antiquiſſimis fuerit, nec ſatis de recentioribus illud conſtat, quare, quantum eius inueſtigando ſcire licuit, ad illum locum omne reſeruamus, quo ordine de illo ſermo erit inſtituendus. Ante vero quam ad eos progrediamur, quærere liceat, quare antiquum morem deſeruerint athletæ & ad alium victum proſiluerint. Rationem videor ex *Galeno* haurire, quem audiemus. Is vero, quum, loco ſuperius adducto, de ficubus, quod copioſe nutriant, docuiſſet, mox ſubdit: *carnem tamen non compactam neque firmam generant, ceu panis & ſuilla, ſed ſubla-*

a] *Prudentii Cathemerin. VI. v. 9. 10.*
b] *P. Antonii Zucchelli deſcriptio itineris, in Congo Aethiopum ſuſcepti. relat. III.* §. 4.

ſublaxam ac ſubinanem, vt fabæ. οὐ μὴν ἐσφιγμένην καὶ στερεὰν ἀλλα ὑπόστομφον. Quum vero hi homines quam firmiſſimam deſiderarent, ratio facile patet, quare ad ea tranſierint, quæ talem poſſent producere.

§. XXXVIIII. Progredimur ad diætam recentiorem, quæ, ſiue medice rem æſtimes, ſiue ad regulas Chriſtianæ pietatis & ſanæ rationis rem exigas, priori, quam recenſuimus, longe deterior reprehenditur. Sed conſiderabimus prius ea, quæ in cibum expetierint, tum quoque videbimus quo modo, qua menſura, quibusque legibus. Antea dictum quis ad carnes athletas traduxerit. Ceteri itaque, quos ſimile ſtudium tenebat, illum videntur imitati, in carnium eſum, vnanimi conſenſu, iuiſſe. Vtrum vero priorem prorſus reliquerint victum, an potius carnium eſum prioribus adiunxerint, non auſim dicere; puto tamen eos retinuiſſe priora & addidiſſe carnium voracitatem. In vniuerſum illud æſtimantibus nobis, non credo aliquem vitio daturum, ſi aſſeramus prudenter eos in hoc feciſſe, quod ad eum, quem intendebant finem, carnes adſumſerint. Etenim illud extra controuerſiam puto eſſe poſitum, carnes ad nutriendum humana corpora multo eſſe aptiores, quam quæuis alia, quæ ex vegetabilibus aliquis in cibum expetat. Ea enim eſt partium, ex animalibus ſumtarum conditio, vt longe elaboratiorem dent ſuccum & illam naturam iam indeptum, quæ noſtræ eſt ſimillima: quum vegetabila longe ſint crudiora & terreſtribus, ac chylo prorſus ineptis, pluribus ſociata. Hanc rationem intuitus *Hermannus Conringius* inter præcipuas cauſſas proceritatis in proauis noſtris, etiam hanc retulit, quod multis carnibus vſi in cibo fuerint.

§. XXXX. Inter carnes autem eas tantum ſeligebant, quas vſus maxime probaret eſſe nutriendo aptiſſimas. Pauci memorantur alia, quam ſuilla, veſci ſoliti, quos primos attingemus. *Athenæus* a] igitur Thebani alicuius mentionem facit, qui caprarum carne veſcebatur, idque de eo confirmat, quod

a] *Deipnoſoph. lib. X. c. 11. p. 413. ſeqq.*

quod robore omnibus fuerit ſuperior, ſed nidorem de ſe talem ſparſerit, hircum redolentem, vt ceteris fuerit omnibus abominabilis. Milonem etiam Crotoniatam bubulam in cibum ſumſiſſe, ſuperius dictum eſt.

§. XLI. Vtraque caro veteribus male audit. *Hippocrates* a] de bubulis carnibus grauiter pronunciat: *ἀνυπέρβλητος ἡ φύσις βοείων κρεῶν καὶ οὐ τῆς τυχούσης κοιλίης καταπέψαι. inſuperabilis ſunt naturæ & non eſt cuiuſuis ventriculi eas concoquere.* Idem pro caprinis fere moleſtius pronunciat. *Αἴγεια δὲ κρέα ξυμφορώτερα, πλὴν ὅσα τε βοείοισιν ἔνι κακὰ, πάντα ἔχει: Peiores ſunt caprarum carnes, quin illas noxas, quæ in bubulis ſunt, omnes etiam inferunt.* Has autem omnes ordine recenſet, nec opus eſt huc tranſcribere. Nolumus autem tanti doctoris accuratius examinare ſententiam, aut codicum, hac eadem pagina mirum in modum a ſe variorum, fidem labefactare: forte tamen minus concoquetur, quod de bubula audentius pronunciauit, & ex hoc carnium genere eas maxime probauit, quæ ſunt *ὡς παλαιότατα*, *quam vetuſtiſſimæ.*

§. XLII. Nec prorſus negligenda videtur fœtoris in Thebano athleta ratio. Longe minus enim medico, circa ea occupato, quæ corpori humano accidunt, turpe eſt lucro ſcientiæ & artis ex re vili & contemta inhiare, quam Romano Imperatori fuit, ex obſcœno liquore hominum, opes & aurum corradere. Dubium autem non eſt illud, quod oluit, virus, ex cutis perſpiraculis prorupiſſe, quando effluentibus ex corpore tenuioribus partibus homini incumbens aër perfuſus eſt. Incredibilem autem copiam humoris in tam ſubtiles partes, vt ſenſum effugere fere ſoleant, attenuati, continuo exſpirare, nolo ex *Sanctorio* repetere. Illud tantum dicam, non meram eſſe humiditatem, ſed in tanta ſubtilitate ſua etiam particulis imbutam, quæ ſanguinis noſtri qualitates quaſdam ſenſibus imprimere poſſint. Canes, quos natura nobis ſagaciores in hac parte fecit & olfactu teneriori prædi-

tos

a] *de victu acut.* §. *60. p. 317.*

tos, dum heri longe abſentis perſonam requirunt, aut feram in quam mittuntur, inueſtigant, hoc præcipue feruntur duce & indice. Hoc, vt perpetuum eſſe dicas, illud tamen ſingulare eſt a certis adſumtis mirum mutari & augeri illam exſpirationem, vt odore manifeſtius deprehendi poſſit. Qui enim allium aut cepas comederunt, diſſimulare factum ſuum nequeunt, ſi maxime velint, præſertim cum motus paullo vehementior, aliquot ab cibi tempore horis, ſanguinem in celeriorem curſum concitauerit; non enim ſolum ex pulmonibus rediens ſpiritus aſſumta olet; (ſi maxime os eluerint & nihil eructauerint) ſed ſudor, qui toto corpore erumpit, eodem nidore induſia complet, & vrina manifeſto odore illo nares ferit. Idem accidit forte pleriſque carne veruecina paſtis. In vaccarum etiam lacte, & ex hoc confecto butyro, guſtus deprehendere valet ſi forte illis inter pabula pratis non infrequens allium obtigerit. Ex quo id mihi quidem videtur conſequi, illos ſuccos, quos natura ſoluendis digerendisque cibis in ventriculo, duodeno, aliiſque inteſtinis affundit, etiam in ſaniſſimis, ita non valere, vt omni manifeſta qualitate, quam extra corpus habebant, omnia in corpus aſſumta, priuare poſſint & exuere, ſed aliqua omnino dari, quæ illorum vim in hac parte eludant, & ſuas qualitates in ipſum chylum & ſanguinem tranſmittant.

§. XLIII. Sed in viam e leui diuerticulo redeamus, & ſuillam carnem, athletis quaſi proprium alimentum, expendamus. *Galenus*, vbi tertium de facultatibus alimentorum orditur librum, ita infit: *Carnes, quum probe concoctæ fuerint, optimum gignunt ſanguinem, & potiſſimum ſi animalium boni ſucci fuerint, cuiuſmodi eſt ſuum genus. Omnium itaque ciborum ſuum caro potentiſſime nutrit: cuius rei athletæ certiſſimum tibi præbent indicium. Si enim, paribus exercitationibus, parem molem alterius cibi diem vnam comederint, poſtero die ſtatim ſentient ſeſe redditos imbecilliores. Quod ſi pluribus deinceps diebus id fecerint, non imbecilliores modo, verum etiam alimenti penuria macilentiores palam conſpiciuntur. Idem etiam de eo, quod dicimus, potes in pueris, qui in palæſtra ſe-*

ſe exercent, experiri, & in aliis, qui quamlibet actionem fortem ac vehementem, cuiuſmodi eſt fodientium, obeunt. Pluribus Galeni adducendis locis abſtineo, ſed conſenſum *Hippocratis*, a] liceat adiungere. *Porcinæ*, inquit, *carnes*, (χοίρεια) *prauæ ſunt, quum fuerint crudæ aut ambuſtæ: ſuillæ autem* (ὕεια) *ſunt optimæ omnium carnium, ſed præſtant ex his, quæ non vehementer pingues ſunt, cetera.* Vbi primo paulliſper immorari liceat verbis. Turbant enim hic codices & *Lindenius* nobis legendum exhibet ὄϊεια, quod ouillas deſignat, quamuis verſio, (vt ſollemne eſt in hac editione a verbis Græcis diſcrepare Latina) ſuillam exhibeat. Siue igitur mendum ſit, ſiue corrigere hic aliquid editor voluerit; *Galeno* teſte, nihil hic mutandum ſtatuo: nam χοῖρον ἐξαιρέτως ὠνόμαζον οἱ παλαιοὶ τὸν μικρὸν λίαν, τοὺς σύαλους, τοὺς ὑπὲρ τοὺς τελείους ὠνόμαζον. χοῖρον veteres maxime vocabant admodum paruulum porcum, qui vero perfectam ætatem ſuperaſſent, σύαλοι vocabantur; relinquitur igitur vt ὕες, quorum caro laudatur, ſint, qui in medio conſiſterent neque ætatem veteris victimæ haberent.

§. XLIV. De modo vtendi etiam dicendum eſt. Athletæ autem non adhibebant facile has carnes elixas, verum aſſis adſueuerant. b] Rationem, qua inducti aſſa elixis prætulerint, reddit *Galenus* c] ὅσα μὲν γὰρ ὀπτῶντες ἢ τηγανίζοντες ἐσθίουσι, ξηροτέραν τροφὴν διδόασι τῷ σώματι: *aſſata aut in ſartagine frixa ſiccius dant corpori alimentum*, de iis autem, quæ in aqua decoquuntur, humidius ſibi alimentum promittebant.

§. XLV. Si omnem antiquitatem excutias, inuenies ſane aſſatis maiorem ſemper habitum fuiſſe honorem, quam elixis. *Homerus* heroum epulas deſcribens, aſſis eas inſtruit. Germanos noſtros aſſatis carnibus frequentiſſime ſe ſatu-

a] *de victu acut.* §. *60.*

b] *Petr. Faber agon. lib. III. cap. III.*

c] *de alim. facult. tertio ineunte.*

turaſſe *Conringius* a] addocet. Ratio non ſolum ex eo petitur, quod faciliori apparatu poſſint in vſum confici: ſed mediocre etiam nobis rem conſiderantibus, apparet, longiori coctione, præcipuam vim nutriendi in aquam, coquendo adhibendam, ex carnibus, præſertim in fruſta minutiora conciſis, tranſire debere, vtpote partes mucilaginoſo-pingues facile in illam migrant, remanente vt plurimum fere effoeta, aut minus ſaltem nutriendo apta. Quod videmus vbi aqua, inter elixandum adhibita, refrigeſcit; facile enim gelatinoſam conſiſtentiam induit. Sed ſecus fit vbi aſſantur carnes, remanet ibi gelatinoſa pars interius concluſa, & paucum illud, quod exſtillat, ſanioſum, in pulcerrimam concreſcit gelatinam, alendo corpori, ſi quicquam aliud, idoneam. Quare iis, qui maxime nutriens alimentum ſub minima mole expetunt, apparet commodiſſimum eſſe aſſis vti carnibus.

§. XLVI. Verum athletæ in eo ſingularem coenam habebant, quod coacti, tum alia, tum carnes, & ad certam menſuram, quantam ſcilicet quisque capere poſſet maximam, deuorare debuerint. Et hæc eſt notiſſima illa *ἀναγκοφαγία*, quam gymnaſtæ ſeu epiſtatæ imperabant, & vnicuique præſcribebant. De ea *Epictetum*, ſuperius citatum, porro audiamus loquentem: *θέλεις ὀλύμπια νικῆσαι; δεῖ σε εὐτακτεῖν, ἀναγκοτροφεῖν, ἀπέχεσθαι πεμμάτων, ἁπλῶς, ὡς ἰατρῷ παραδεδωκέναι σεαυτὸν τῷ ἐπιστάτῃ. Vis olympia vincere? - debes ſtrictum ordinem obſeruare, coactus edere, abſtinere coctis eduliis-teque ſimpliciter magiſtro, tamquam medico, tradere.* Sed *Galenus* b] pluribus locis clariſſime hæc indicat. *Οἱ ἀθληταὶ*, inquit, *τροφὰς προσφέρονται σὺν ἀνάγκῃ, πολλάκις ἄχρι μέσων νυκτῶν ἐκτείνοντες τὴν ἐδωδήν. Athletae coguntur edere, & ſæpe in medias noctes coenam protrahunt.* Paullo poſt ſuibus proinde ſimiles pronunciat tam miſeros homines, aut ſuibus in hoc multo peiores, quoniam hæc bruta nemo ad nimios labores, nemo ad nimium deuorandum compellit. Ne quis autem

 rem

a] *de habitus corp. Germ. c. pag. 76.*
b] *Suaſoria ad artes oratione.*

rem nimis recentem putet, antiquiora afferemus duo teſtimonia. Audiatur itaque *Hippocrates ſ. Polybus*, quisquis eorum eſt vetus auctor libri *de ſalubri diæta*, vbi hæc verba legimus: ὁκόταν ἀναγκάζηται ὁ ἄνθρωπος κρεηφαγεῖν, quo loco commentator *Galenus* innuit athletas hic eſſe intelligendos. *Ariſtoteles* ſimiliter in politicis libris τὴν βίαιον τροφὴν καὶ τοὺς πρὸς ἀνάγκην πόνους, itemque τοὺς πόνους καὶ τὴν ἀναγκοφαγίαν (quæ duo fere ſemper coniungi ab auctoribus ſolent,) commemorat, & de iis diſputat, vtrum & quando pueri in gymnaſia ad hæc traduci debeant. Pluribus teſtimoniis opus non eſſe arbitror, plena enim eorum ſunt omnia veterum monumenta, vt non facile lector in his verſatus ea ignorare poſſit.

§. XLVII. Enarrauimus potiſſima, quæ in alimentis athletarum expetebantur. Equidem nullus dubito, pauca his quædam ex iis, quibus antiqui tribuebant ſiccandi facultatem, forte adiecta fuiſſe; ſed clara me deſtituunt veterum teſtimonia, ſine quibus loqui in re, quæ hiſtoriarum fidem ſupponit, nefas exiſtimo. Sed redit in memoriam, abruptum ſuperius fuiſſe de pane ſermonem, quem heic pertexere iuuabit. Nimirum recentioribus ſcriptoribus Latinis non adeo rara eſt mentio coliphiorum; a Græcis, quod ego ſciam, nullibi commemorantur, quum tot aliæ panis ſpecies ab Hippocrate & Galeno celebrentur ſuis nominibus. Hanc vocem docti viri Græcæ originis putarunt, ab κῶλον, *membrum* & ἶφι, *robur* deriuatam; ſed magnopere vereor, vt iis acciderit, quod etymologis in infinitis fere ſolet, vt veroſimile conſectati ſint, verum non attigerint. Ego mihi vix perſuadeo Græcam eſſe vocem, quum præter *Martialem*, *Iuuenalem*, Latinosque alios non reperiam, qui ea ſit vſus. Quicquid ſit de origine eius; nec illud ſatis conſtat, an vox hæc panem ſolum ſignificet athletarum, an integrum eorum victum, aut determinatam victus portionem. Auget & fouet hoc dubium *Petrus Faber*, a] qui ita, quamuis præter fere mo-

---

a] *agoniſt. libr. III. cap. 3.*

morem ſuum, ſine auctore ſcripſit: *Pythagoras* (de quo ſupra) *panes ἀζύμους & aſſas carnes comedere athletas docuit, quæ coliphia vocabantur.*

§. XLIIX. Sed eſto de coliphiis iam ſatis, quia certum de eo afferre quicquam nequimus, an vero illud recte dicit magnus vir, in cibo athletarum fuiſſe panes ἀζύμους? Equidem pernego, quum *Galenus*, a] harum rerum, ſi quis alius, inprimis gnarus, aliud me doceat. De panibus quidem ſine fermento ita exponit, vt intelligas eſſe illos ſic confectos, vt aliquid caſei adderetur. Ruſticos autem feſtis diebus ſolitos fuiſſe eos apparare. Si bonitatem ſcire deſideras ita illos commendat: *eiuſmodi panibus promte omnes læduntur, etiam ſi qui fortiſſimo ſunt corporis habitu, cuiuſmodi ſunt meſſorum ac foſſorum robuſtiſſimi.* Eodem loco athletarum panem ſic nobis tradit: *panum is athletæ quidem eſt accommodus, qui neque belliſſime eſt aſſatus, neque multum habet fermenti; priuato autem & ſeni, qui belliſſime quidem in clibano eſt aſſatus, fermenti autem habet multum.* Ita quidem de fermento, at modico, obtinebimus: ſed nunc Hippocrati Galenus erit contrarius. Ille enim, *de ſalubri diæta* libello, vbi in eos incidit, qui in gymnaſiis exercentur, ita ſcribit: ἔϛω τούτοισι τὰ σιτία ἄρτος ὡς ἐξοπτότατος ἐν οἴνῳ ἐντεθρυμμένος. *Sint his cibi, panis quam belliſſime aſſatus*, cet. Sed conſtat de eorum pace, ſi animaduertamus illo loco ſermonem Hippocrati eſſe de athleta minus bene affecto, aluique profluuiis correpto.

§. XLIX. Ne quis vero miretur, cur in fermenti additione & coctione tam curioſos ſe præbuerint priſcæ medicinæ antiſtites, audiamus *Hippocratem* cauſſam hanc exponentem: ἀυτῶν τῶν ἄρτων, ὁ μὲν ζυμίτης κοῦφος καὶ διαχωρέει. ὁ δὲ ἄζυμος διαχωρέει μὲν ἧσσον, τρέφει δὲ μᾶλλον. *Fermentatus leuis eſt & facile ſecedit; non fermentatus ſecedit quidem minus, magis autem nutrit.* Medium itaque inter hæc tenere panis debuit athletarum, vt & multum nutrimenti ſuppeditaret, nec tamen cito nimis, emulſa breuiori tempo-

 re

a] *de alim. facult. lib. I. cap. 2.*

re nutritiua parte, in fæces fatiſceret & extra corpus, natura ſic impellente, proiiceretur: aut, ſi tu id mauis, ne alimentum ſanguini hinc adiectum aucta celerique circulatione nimis cito attritum & in ſerum inutile fatiſcens, per cutis poros expellatur.

§. L. *Galeni* a] in hanc rem clarum teſtimonium ſupra iam totum retulimus, hic autem repetere ſuperuacuum putamus. Ex eodem b] itaque aliud potius attingemus dictum, quo nos docet de gladiatoribus, quos ſuperius diximus breuiori fere via ad habitum corporis diffuſum & artis perfectionem eſſe ductos, quam ceteros athletas. Ἐκ κυάμων ἐςί τις σκευασία, μετὰ πτισσάνης γιγνομένη. Καὶ πλεῖςῳ γε τούτῳ τῷ ἐδέσματι καθ' ἑκάςην ἡμέραν οἱ παρ' ἡμῖν μονομάχοι χρῶνται, σαρκοῦντες τὴν τοῦ σώματος ἕξιν οὐκ ἐσφιγμένῃ τε καὶ πυκνῇ σαρκὶ, καθάπερ τὸ χοίρειον κρέας, ἀλλὰ χαυνοτέρᾳ πως μᾶλλον. h. e. *Ex fabis paratur aliquod cum ptiſana edulium. Hoc quotidie multum ſumunt gladiatores noſtri, qui corporis habitum carnoſum reddunt, non carne ſolida & compacta, qualis ſuilla, ſed multo laxiori.* Fabæ alias non optime audiunt veteribus; Pythagoras earum eſu interdixit penitus; *Galenus* autem, qui talium gladiatorum medicus, & ipſe athleticis ſtudiis deditus fuit, fidem merebitur de earum facultate ita ſcribens: *qui animum attendunt, easque corporis diſpoſitiones, quæ ſingulos cibos ſubſequi ſolent, obſeruant, ſentiunt in toto corpore, velut a ſpiritu flatulento, tenſionem quandam, potiſſimum ſi quis huic cibo non eſt adſuetus, aut ipſum non belle percoctum ſumpſerit.*

§. LI. Vidimus cibos athletarum: nunc audiamus etiam, quam pulcris ſermonibus & confabulationibus condire eos ſoliti fuerint. Quid autem ab hominibus, in viliſſima ſui parte occupatis, exſpectari poſſit, per ſe quisque intelliget, ſed *Plutarchi*, illorum temporum ſcriptoris, teſtimonio plenius conſtabit. Is vero, *de ſanitate tuenda* pulcro li-

---

a] vide §. *24.*
b] *de facult. alim. libr. I. cap. 19.*

libello, hæc habet: Ἀλειπτῶν δὲ φωνὰς ϗ παιδοτριβῶν λόγους, ἑκάστοτε λεγόντων, ὡς τὸ παρὰ δεῖπνον φιλολογεῖν τὴν τροφὴν διαφθείρει, ϗ βαρύνει τὴν κεφαλὴν, τότε φοβητέον, ὅταν τὸν Ἰνδὸν ἀναλύειν ἢ διαλέγεσθαι περὶ τοῦ κυριεύοντος ἐν δείπνῳ μέλλωμεν. *Aliptarum vero voces & pædotribarum crebros ſermones, quibus ſubinde inculcant cibum corrumpi & caput grauari, ſi quis inter coenandum eruditos ſermones miſceat, tunc extimeſcamus, quum dialecticas tricas, in cœna euoluendas, aggreſſi fuerimus.* Nam, ita pergit, *dialectica in coena bellarium eſt minus dulce, ſed quæ vehementes capitis dolores & laſſitudines poſſit inducere. Quod ſi iſti nihil etiam aliud ſub coenam quærere ac philoſophari nobis permittunt, de iis rebus, quæ pulcræ iuxta ſunt & vtilem præbent oblectationem; iubebimus vt moleſtiam nobis faceſſere deſinant, inque Xyſto & palæſtris apud athletas diſputent, quos, a libris abalienatos, totos dies facetiis ac ſcurrilibus iocis exigere adſuefaciunt, &, vt ſcite Ariſto dixit, ſimiles columnarum in gymnaſio, nitidos ſcilicet lapideoſque fecerunt.* O miſeros homines, quorum corpora in ſagina ſunt, animi autem in macie ac veterno.

§. LII. De potu athletarum, quantum ex fide dignis ſcriptoribus accepi, nunc eſt ſubiiciendum. *Galenus* loquitor: *Athletæ non ita ſtatim ab exercitationibus vinum bibunt, ſed aquam prius, experientia ſic edocti.* Aquam igitur biberunt; eamque ab exercitationibus adhuc calentes, primo calidam, inde frigidam & tandem vinum, ſæpe etiam vinum aqua temperatum. In quo nihil eſt, quod non optimo conſilio inſtitutum fuerit. Aqua enim diluendis in ventriculo cibis eſt conuenientiſſima; bene quoque id factum, quod frigida abſtinuerint, dum corpus caluit: præſentiſſimam enim hoc inducit noxam; nec hoc male, quod, extra hoc periculum poſiti, frigidam ſumſerunt; calidæ enim præferenda eſt frigida, ſi modum non excedat; quippe & nos experientia nouimus, multum ingurgitatam calidam ventriculum totumque corpus eneruare. Vinum itaque conſiderandum nobis ſolum reſtat. Si *Horatium* audimus, abſtinendum a vino & venere fuit, quo loco tamen non plus puto di-

dici, quam certis corporibus, certo tempore vino fuiſſe interdictum. Et illis quidem, qui ad iuſtam ſtaturam & longitudinem nondum peruenerant, parcius eo aut plane non licuiſſe vti: ita enim videtur intelligi velle poeta, quum puerum dicit, hoc eſt ad pubertatis annos iam accedentem: niſi enim hunc vellet, non opus fuiſſet de venere mentionem iniicere. Nec tamen hos rigide adeo obſeruaſſe abſtinentiam a vino, Arati apud *Plutarchum* a] docet exemplum: neque reliquos vini caruiſſe vſu, medicorum præcepta confirmant. Quo autem genere vini vſi ſint, non facile indicauerim, nec credo multum referre, ſi quis hæc ſollicitius ex antiquis velit exſculpere.

§. LIII. Vini tamen vſum, poſterioribus Romæ temporibus, vbi luxuriantes adeo etiam feminæ gymnaſia ſubibant, admodum copioſum & immoderatum, & a coena præcipue largius perpotatum fuiſſe, facile ex *Seneca*, *Martiali*, *Iuuenalique* poſſem probare, ſi hoc ad ordinariam diætam pertinere arbitrarer & non potius incredibili hominum libidini peruerſitatique tribuerem; ſed iterum hæc attingenda erunt, quando ad vomitiones athletarum fuerit peruentum.

§. LIV. Non immerito aliquis quærat, quodnam tempus cibo ſumendo deſtinatum fuerit, & an diuerſo tempore eadem aſſumere debuerint. *Galenus* b] adnotat ciborum varietatem nocentiſſimam eſſe: ſubdit: φυλάττονται δὲ αὐτὸ μάλιστα καὶ οἱ γυμνασταί. Καὶ οἵ γε νομίμως ἀθλοῦντες, ἐπὶ μὲν τοῦ ἀρίστου τὸν ἄρτον μόνον ἐσθίουσιν, ἐπὶ δὲ τοῦ δείπνου τὸ κρέας. *Obſeruant id maxime gymnaſiorum præfecti: ii ſaltem, qui ad leges athleticas recte viuunt, in prandio panem ſolum comedunt, carnem autem in coena aſſumunt.* Vides prandium & coenam commemorari, diuerſo modo inſtructum, illud quidem frugale, alterum lautius, in quo τροφὰς προσφέρονται σὺν ἀνάγκῃ, πολλάκις ἄχρι μέσων νυκτῶν ἐκτείνοντες τὴν ἐδωδήν. *Coacti vorant, ſæpeque ad medias noctes alimenta ingerunt.* Ientaculum autem non ſumſerunt, ἡνίκα γὰρ οἱ κατὰ φύσιν βιοῦντες

a] *tom. I. pag. 1028.* b] *de victu acutor. com. I. §. 18.*

ὄυντες ἀπὸ τῶν ἔργων ἔχουσιν, ἐδεσμάτων δεόμενοι, τηνικαῦθ' ὗτοι διανίςανται τῶν ὕπνων. *Quando enim homines, ad naturæ ductum viuentes, a laboribus ceſſant tantiſper donec cibis ſe recreauerint* (h. e. circa prandii tempus) *tunc demum hi a ſomno reſurgunt* a] Elegantiſſimus poetarum Chriſtianorum, *Prudentius*, hos homines, aut horum mores proxime ſequutos, videtur innuere, pulcerrimo carmine in luxuriæ & ſobrietatis pugnam conſcripto. b] Ita enim luxuriam nobis ſiſtit ad prælium prodeuntem:

Ac tunc peruigilem ructabat marcida cœnam,
Sub lucem quia forte iacens ad fercula, raucos
Audierat lituos, atque inde, tepentia linquens
Pocula, lapſanti per vina & balſama greſſu
Ebria calcatis ad bellum floribus ibat.

Longa enim & in noctem producta coena, ſomnus in multam diem protractus, a ſomno tepida pocula ad vomitum ciendum & poſt vomitum vino repleri: omnia ſunt γνησίως athletica.

§. LV. Sponte ad ſomnum eorum conſiderandum ſermo decurrit, ante vero quam illum penitus exponamus, quædam ſuperſunt abſoluenda ad cibum pertinentia. Quum enim ſupra modum cibis ingeſtis ſe onerauerint, neceſſarium eſt illud eueniſſe, quod iis fere omnibus, qui ab conſuetis ad minus ſibi vſu familiaria tranſire debent, & eo ſaltim tempore, quo aliquam in voracitate perfectionem nondum attigerunt, male ab hoc habuiſſe inſtituto, aduerſus naturam, paucis alias contentam, tantopere pugnante. Equidem, hæc apud animum cogitans, multum ad rem feciſſe arbitror, ſi quis eo corporis habitu a natura fuerit inſtructus, vt non facile ab rebus nouis, ſi quæ incidunt, damnum patiatur. Hi autem ſunt, quibus caro laxa eſt, vaſa autem minora: animus vero hilaris & obſequens, ſaltem non præceps & conſueti admodum tenax. Quum enim corporis ha-

a] verba ſunt *Galeni orat. ſuaſor. ad artes.*
b] *Pſychomach. v. 316. ſeqq.*

bitum animi mores ſequantur, vt *Hippocrates* ſapienter monet, ea ſolemus, in indole hominum deſignanda, plerumque coniungere. Tales autem communibus & in arte receptis vocabulis ſanguineos & phlegmaticos ſolemus vocare. Hos autem puto maxime huic inſtituto aptos fuiſſe, ex reliquis vero, ſi quis plurimum de temperatura hac obtinuerit. Nec deſtituit nos in eo experientia, quippe ex omnibus, in quibus aut magnum & prolixum corporis habitum deprehendimus, aut magnam in tolerando ac appetendo vario & multiplici, immo copioſo alimento, videmus naturæ patientiam; pauciſſimos deprehendemus, qui ſint eminenti aliquo gradu cholerici vel melancholici: nec auctoritas *Hippocratis* a] nos hic fallit, qui inter homines gymnaſticos, a coacto carnium eſu male multatos, refert τοὺς πυκνοσάρκους, quorum naturam eſſe acutam tradit, & in vtramque partem verſatilem, quæ non diu in eodem perſiſtat, ſi quem etiam habitum induxiſſes: contrarium euenire in hominibus rariori corporis habitu præditis, qui vt plurimum ſunt hirſutiores, & tum carnium eſum facilius admittunt, tum vero etiam laboribus tolerandis & conſeruando bono habitui, ſunt aptiores.

§. LVI. Naturæ accedit conſuetudo, quam ſæpe conando, tentando, agendo, repetendoque acquirimus. Huius quanta vis ſit, & quanta in vtramque partem, non opus eſt hic exponi, quum de ea inter omnes conſtet. Quid itaque mirum, ſi his hominibus, longiori temporis ſpacio, in quantitate aſſumendorum, ex magiſtri præſcripto quaſi per gradus, progredientibus, ventriculus & inteſtina magis magisque expandi ſe dilatarique paſſa ſunt, vt quantitatem ciborum caperent, quam non crederet aut poſſet alius; quum ii medici, qui diſſectionibus corporum diligentius vacarunt, non pauca edonum bibonumque corpora offenderint, quorum hæ partes inſigni præ reliquis & ordinaria hominum magnitudine & capacitate conſpiciebantur. Nec ſolum copiæ ciborum ſenſim adſueſcimus, verum etiam eorundem conditio

a] *Libello de diæta ſalubri.*

tio & qualitas cum tempore familiarior nobis & tolerabilis reddi poteſt. Si autem de copia ſuccorum, in corpus hinc affluentium & cumulandorum, quæris; de eo ſuo loco circumſpiciemus.

§. LVII. Vt vero melius ferrent tam copioſum alimentum, nouoque, ad ſtatam horam ingerendo, idonei eſſent: in hunc finem multum ſane laborarunt, ne quid excrementitii ſordidique in corpore diutius hæreret, ſed, quam fieri poſſet, celerrime eiiceretur. Hoc quidem impetrarunt frequenti cataclyſmatum vſu & vomitionibus, tantum non quotidianis. Ad horum itaque hiſtoriam tradendam, vſumque inueſtigandum, debemus accedere, & tantiſper ſomnum athletarum porro differre. Vtriuſque ſane vſus eſt admodum vetus, &, ſi quid hiſtoriis fidendum, ab Aegyptiis crebrior eorum vſus, ad Græcos peruenit, quod inter *Hermannum Conringium* a] & *Olaum Borrichium* b] ex parte iam agitatum eſt, quorum omnes concertationes plus ſane reip. medicæ, ad ſua incunabula noſcenda, profuerunt, quam innumerorum otioſa & iners concordia.

§. LIIX. Stetit autem, priorum athletarum tempore, hæc res, quantum inquirendo addidici, intra mediocritatis terminos, vt nimium illis non reperiam adeo tributum. Quippe *Hippocrates* c] eorum vſum ſic temperat, vt alui per infuſa elotiones & τὴν ἄνω κάθαρσιν per vomitum, ſecundum anni tempora diſtribuat; bis vero ſingulis menſibus alterum ex his in vſum vocare permittat, etiam τοῖς ἰδιώταις, id eſt, ſuo more & ritu, ſine certa lege, viuentibus, credo autem magis hoc in hominibus vitam περιστατικὸν degentibus admiſiſſe veteres, ſi neceſſitas etiam aut vſus ſæpius expeterent. Iuuat quoque cernere, quibus ſubſidiis vtrumque præſtiterint. Infuſa erant vel craſſa & pinguia ex lacte, cicerum de-

a] *de Hermetica medicina lib. I. cap. XI.*

b] *in Hermetis, Aegypt. & Chemic. ſapient. vindicata. cap. VII.* §. *3.*

c] *de ſalubri diæta & alibi.*

coćto & aliis huiuſcemodi; vel tenuia & ſalſa, ex aqua marina, muria & ſimilibus. Vomitum ciebant, ſi quis hyſſopum contritum in aquæ congio bibiſſet, cui, ad gratiam, aliquid aceti & ſalis miſcebatur: & is erat modus quo ieiuni vomebant, athletis proprius. Quare alterum ab eo deſcriptum modum hic non affero. Non multum eſt diuerſus ille modus, qui in epiſtola ad Antiochum ab *Hippocrate*, vt fertur, ſcripta, legitur, cuius verba ſuo afferam loco. Laudanda in his ſimplicitas fini obtinendo per omnia ſufficiens: & quanto melius egerunt, qui talia, ventriculo tantum euacuando, dederunt, a quibus nulla noxa fieret, quam noſtro tempore plurimi, qui nihil niſi δράστικα ad euacuandum propinant, præſertim vbi vomitum proritare conſtituerunt. Veteres talia numquam dederunt καθάρτικα, niſi opus videretur ex toto corpore vacuare humores, & prudenter illos tunc quoque ſelećtum inſtituiſſe legimus: in quo nos vtilius imitaremur eorum prudens conſilium & canam experientiam admitteremus, quam nunc eos ridemus, quando verbis βαρβαροφωνοτέροις aliquando delicatas aures noſtras videntur percellere.

§. LIX. Frequenter itaque vomendi & aluum infuſis eluendi conſuetudo antiquiſſima eſt, nec athletarum demum Græcorum Romanorumue inuentum cenſeri debet. Hi autem, vt ſolent omnia in deterius verti, ad κακοτεχνίαν rem deduxerunt & quotidianum fecerunt, quod antea bis ſingulis menſibus exercebatur. Fidem hic non merear, niſi claris teſtimoniis euicero. Adſit igitur medicorum diſertiſſimus *C. Celſus* a] qui nos ita inſtruit: *Vomitum luxuriæ cauſſa fieri non oportere confiteor; interdum valetudinis cauſſa recte fieri, experimentis credo. Commoneo autem, ne quis, qui valere & ſeneſcere volet, hoc QVOTIDIANVM habeat.* Idem breui antea hæc protulerat: *reiećtum eſſe ab Aſclepiade vomitum in eo volumine, quod de tuenda ſanitate, compoſuit, video: neque reprehendo, ſi offenſus eorum eſt conſuetudine, qui QVOTIDIE eiiciendo vorandi facultatem moliuntur.* *Paullo* etiam *lon-*

a] *libr. I. cap. III.*

longius proceſſit. Hanc vere conſuetudinem ita reprehendit *Seneca*: a] *Aeque luctatores & totam oleo ac luto conſtantem ſcientiam expello ex his ſtudiis liberalibus. Quid enim, oro te, liberale habent iſti ieiuni vomitores, quorum corpora in ſagina, animi in macie ac veterno ſunt.*

§. LX. Si cui hæc non ſufficiunt, quantumuis clara ſatis & certa teſtimonia; hunc pluribus obruere poſſunt *Suetonius*, qui Imperatorum Romanorum hiſtorias ea narrat libertate, qua ipſi vixerunt, & tres nobis imperatores Neronem, Tiberium Claudium & Vitellium perhibet præ ceteris gymnaſticæ rei, adeoque voracitati quoque, multum deditos, de quibus ſingulis vomendi familiarem frequentiam commemorat; *Martialis* etiam & *Iuuenalis*, qui non vno loco viros & feminas obiurgant gymnaſtice vorantes & vinum adeo etiam ieiuno ventriculo infundentes, vt vomere poſſent. Sed non ſolum ante cibum vomebant, verum quoque a cibo illud ſæpius perpetrabant. Nolo autem ipſa verba inſerere, ne ſim longior, præſertim cum adducenda nunc de inſtrumentis, vomitui proritando inuentis & hinc per longa ſæcula, ad noſtram quoque ætatem, vel ſuperſtitibus vel reuocatis, abunde fidem facient, quam non formidauerint veteres ciborum aut cruditatum per os reiectionem.

§. LXI. Veteres igitur familiari vſu habebant quandam quaſi chirurgiam aut mechanicam, qua ſe ad vomendum facilius iuuabant. Vid[e]mus eos vehiculum aſſumere reiiciendis cibis eſſe ſolitos, maxime aqueum, paucis medicamentoſis, iisque blandis, alteratum, qui vero plus eſſent ſumtuoſi & luxuriæ dediti, copioſo prius vino diſtendiſſe ventriculum. Iam poſt breuem deambulationem indigebant ſtimulo aut irritamento, cuius ope ea produceretur in faucium, oeſophagi & ventriculi muſculoſis tunicis contractio & compreſſio, quæ ſurſum impellendo contenta proiiceret. Id promte ſatis fiebat digito, quam longiſſime fieri poſſet, in fauces intruſo, ibique, quantum ſatis eſſet, retento. In hunc ſenſum au-

 ctor

a] *epiſt. LXXXVIII.*

ctor vetuſtæ ad Antiochum epiſtolæ, quæ *Hippocrati* tribuibuitur, ſcribit: *qui mane vomiturus eſt, debet minutatim raphani radices manducare easque, vel ſuccum earum transmittere: cardamum quoque, id eſt naſturtium, ſed & ſinapi & erucam, deuorare & aquam inde tepidam ſuperbibere ac digito vomitum prouocare.* Digitos autem alii, & plerumque quidem, nudos adhibebant, alii irritante aliquo ſucco, vt ſcammonio, illitos. Quibus hoc non ſufficiebat, *digitale vomitorium* commenti ſunt, quod *δακτυλῆθραι* vocabatur. Hoc nobis Vir *χαριέστατος Io. Rhodius* a] ex Oribaſii collectaneis medicis, ita deſcribit: *Conſuuntur digitalia ex corio carthaginienſi aut alio quouis molliſſimo, ad longitudinem digitorum decem aut duodecim* (latorum) *inſtar digiti. Ex hic ſpacium ſenum digitorum lana impletur, reliquum vero, quod quaternum digitorum eſt, inane relinquitur, vt digitis aptetur. Hæc igitur vnguentis (cyprino aut irino) intincta in ſtomachum immittemus.*

§. LXII. In eumdem finem alii vtebantur penna, ſeu vt ſcriptum apud pleroſque veteres videas, pinna, oleo madefacta. Idem, quem modo citauimus, *Oribaſius* rem clarius deſcribit: *pennas anſerinas ex cauda, octo aut decem, cyprino aut irino tinctas, indemus*; quod ex eodem repetit quoque *Aegineta.* Longum eſſet in hanc rem coaceruare *Suetonii, Athenæi, Taciti, Suidæque* teſtimonia, quæ in promtu ſunt, quare illud tantum, vt videamus durationem huius remedii generis, adducemus, Arabum medicorum principem, *Ibn Sinam* b] quem *Auicennæ* nomine vulgo cognoſcimus, huius quoque meminiſſe, quem interpretis ore balbutientem exhibebimus, quum iam non liceat Arabicum exemplar intueri melioremque expoſitionem moliri: *Et, ſi cum penna vomuerit, bene erit; & ſi non, moueatur parumper, & ſi non, in balneum mittatur. Penna quoque, qua fit vomitus, iniungenda eſt ex aliquo, quod ſit ſicut oleum ſiſaminum.* Quin ex recen-

a] ad *Scribonium Largum not. p. 267.*
b] *Canon. libr. I. Fen. IV. cap. XI.*

centioribus *Chriſtophorus a Vega*, a] Hiſpanorum medicorum facile clariſſimus, in ſubitis, vbi celeri vomitu opus eſt, id procurare ſuadet aut digitorum in os immiſſione, aut penna oleo madefacta. Solent etiam apud *Martialem* b] hæc verba huc trahere:

Stat exoletus, ſuggeritque ructanti
Pinnas rubentes cuſpideſque lentiſci.

Magis autem videtur locus de dentiſcalpio eſſe accipiendus; quod vel ex pennis, rubro colore infectis, parabant, vt apud nos quoque fieri ſolet, vel ex lentiſci cuſpidibus. Exponat autem ſemet *Martialis*, c] ita in dentiſcalpium ludens:

Lentiſcum melius, ſed ſi tibi frondea cuſpis
Defuerit, dentes penna leuare poteſt.

§. LXIII. Commemorant etiam veteres lorum vomitorium, penna multo efficacius, hoc eſt corrigiam, a coriariis nautea herba tractatam, quæ, in os demiſſa, tætro ſapore vomitum concitaret, nec non funiculum ex papyro confectum, quinimo ferreum inſtrumentum: de quibus plene & docte ad *Scribonium Largum* commentatus eſt *Io. Rhodius*, cuius verba huc transferre non putamus eſſe neceſſarium. Idem quoque attingit aliam Arabum machinam vomitoriam ab *Auicenna* d] quoque deſcriptam, quam is refert in apparatu chirurgi venam ſecturi: *habeat*, inquit *Auicenna*, *glomerem vt fruſtum rotundum ex ſerico groſſo* (quod And. Alpago auctore vulgariter *ſtruſo* dicitur) *aut ſerico ſubtili, & cum eo habeat etiam inſtrumentum vomitiuum ex ligno aut penna - ideo vt ſi ſyncopis acciderit, quæ eſt vna ex rebus, quæ ex minutione timentur, & fortaſſe habens hoc non excitatura ſyncopi, ſuccurrat & glomerem in os eius mittat & ipſum cum inſtrumento vomere faciat.* Conſtat, ni fallor, de mente & conſilio Auicennæ. Quo magis dubito *Rhodium* recte inſpexiſſe aucto-

rem,

a] *art. med. III. ſ. V. cap. 8.*
b] *libr. III. epigr. 82.*
c] *libr. XIV. ep. 22.*
d] *libr. I. Fen. IV. c. XX. pag. 79. b. edit. Iunt.*

rem, cum ita ſcribit: *Sic medicorum Arabum princeps-verum οὐδὲν πρὸς διόνυσον. Toto enim capite diſſeritur de venæ ſectione, quid vero ipſi eſt cum vomitu?. librarii culpa eſto: plura non adiicio.* Sed nec nos plura de vomitoriis inſtrumentis, quorum antiquiſſimi natales ſatis cogniti ſunt. Potius ad athletas redimus, quorum cauſſa hæc inſerta ſunt. Nulli enim dubitamus hos maxime ex enarratis vſos eſſe aliquibus, quibus ſubinde ventriculum excuterent; & ad nouæ repletionis deſiderium, ſollicitarent.

§. LXIV. Si toties vomuerunt athletici homines, annon conſequens fuit, vt aluus valde adſtringeretur? Eſt enim illud inter doctrinas medicorum, ventrem comprimi & ſtipari, quando eiectiones per os moliti ſumus, aut illæ ſponte acciderunt. Enimuero *Celſus* a] nobis hunc ſcrupulum eximit: *Illud ſcire oportet,* inquit, *quod ventrem vomitus ſolutum comprimit, compreſſum ſoluit. Itemque comprimit is vomitus, qui ſtatim poſt cibum eſt; ſoluit is qui tarde ſuperuenit.* Nihil itaque eſt quod hic timeamus, quum non niſi tardiſſime vomitum moliti ſint, quando nempe ab heſterna coena in ventriculo forte relicta reiectare viſum fuit, vt noua, in prandio aſſumenda, poſſint locum inuenire vacuum. Eadem igitur opera puto ſuperius eos reieciſſe per os, &, inducta per vomitum concuſſione & preſſione partium in abdomine, etiam craſſiorum inteſtinorum contenta ad exitum eſſe compulſa. Si vero hæc ſpei & voto minus reſpondiſſent, tum demum clyſterum operam fuiſſe expetitam.

§. LXV. Ex *Auicenna* ſuperius intelleximus iis, qui a pennæ vſu non vomuerint, ſuaderi balneum. Reuocauit hoc in memoriam, quod apud *Proſperum Alpinum* b] de vſu balnei apud Aegyptios, in illum finem vt vomerent, legerim, quem eo magis adeundum iterum mihi putaui, quod frequenter vomendi conſuetudo ab Aegyptiis fuit. Is igitur nobis auctor eſt hodieque in his terris operam dari corporum ſaginæ,

---

a] *Libr. I. cap. III. pag. 34.*
b] *de medicina Aegypt. libr. III. c. 17.*

ginæ, præſertim a feminis: ſed vomitandi adeo frequentem eſſe vſum, vt multi ſingulis hebdomadibus hoc faciant, plerique bis quouis menſe, aliqui etiam ſemel hoc facere ſatis habeant. Vt vero facile vomant, ad decem vſque libras aquæ, in qua glycirrhizæ radix ſeminaque fœniculi ſint percocta, epotant, ſicque euomunt multa & quam facile. Sed inſtituunt hanc euacuationem balneo aquæ dulcis tepidæ inſidentes. Lucem hæc dant *Hippocrati*, ad intelligendum, quo fine iubeat τὰ παιδία τὰ νήπια βρέχειν ἐν τῷ θερμῷ ὕδατι ἐπὶ πουλὺν χρόνον, καὶ πίνειν διδόναι ὑδαρέα τὸν οἶνον καὶ μὴ ψυχρὸν παντάπασι. *Puerulos admodum infantes multa aqua calida per longum tempus fouere, & vinum bibendum dare copioſius, hocque non penitus frigidum.* Nempe is finis & exitus huius conſilii fuit, vt infantes vomerent; cur autem vomerent tenelluli? Ipſe addit: Ταῦτα δέ ποιέειν, ὅκως οἵ τε σπασμοὶ ἧσσον ἐπιλάβωσι, καὶ μείζονα γίνηται καὶ ἰσχυρώτερα (Galenus legit εὐχροώτερα.) *Fieri debet hoc, vt conuulſionibus minus ſint obnoxii, & maiores euadant meliorique colore & robore præditi.* Non autem ex vana coniectura ita Hippocratem, etiam contra Galenum, expono de vomitu proritando, quoniam eo loco, qui cum hoc arcte cohæret, de modo vomitum (diæteticum non pharmaceuticum) ſalutariter prouocandi præcipit; deinde, quia ex eo, quod præſcripſit, regimine nihil aliud quam vomitus conſequi poteſt; denique quia inſanum eſſet de ſummo *Hippocrate* exiſtimare velle, quod tenellulis puerulis vinum pro quotidiano vſu præſcripſerit: tandem, quod is modus, ſecundum omnes artis regulas, ad præcauendas conuulſiones eſt aptiſſimus.

§. LXVI. Confer cum his, ſi placet, ſuperius laudata *Conringii & Borrichii* loca, & mirare durationem conſuetudinis frequenter, ſed ſine violentia & virulentia medicamenti, vomitum proritandi. Pulcrum ſpecimen Aegyptiæ medicinæ οὐ διακεκινδυνευμένοις φαρμάκοις χρωμένης, ἀλλὰ τοιούτοις, ἃ τὴν μὲν ἀσφάλειαν ἔχει ὁμοίαν τῇ τροφῇ τῇ καθ᾽ ἡμέραν, τὰς δὲ ὠφελείας τηλικαύτας, ὥστ᾽ ἐκείνους ὁμολογουμένως ὑγιεινοτάτους καὶ μακροβιωτάτους εἶναι. h. e. *Quæ non vtitur medica-*

 men-

mentis cum multo periculo coniunctis, ſed talibus, quæ tuto vſu cibis conferas, tanto tamen cum fructu ſumantur, vt in confeſſo apud omnes ſit, hos homines eſſe omnium ſanitate firmiſſima & longiſſima vita. a] Nec ſolum vomitus frequens eſt hodieque apud Aegyptios, verum etiam clyſterum vſus adeo obtinet, vt eos, incraſſari cupientes, bis terue quaterue, in balneis, vno die, adhibeant.

§. LXVII. Non indigna res videtur, cui paulliſper immoremur. Et primo quidem illud Aegyptii, ex antiquiſſima medicina, rite tenent, vt pro diuerſo fine, temperare vſum balneorum, vomitionum, frictionum calleant, vt æque ad pinguefacienda & incraſſanda faciant, ac iisdem extenuare hominem nimis obeſum nouerunt; ſcilicet pro temporis diuerſitate, quo ad hæc veniunt, vt & pro gradu caloris in balneo, intermiſſa vnctione vel adhibita, & denique frictionum diuerſa ratione. Quæ omnia pari ratione ex Hippocratis & coæuorum, vt & ſubſequutorum, praxi poſſem comprobare, ſi hic locus pateretur longiorem a propoſito excurſionem.

§. LXIIX. Deinde etiam clyſterum vſus, ad carne & pinguedine inducenda corpora, veterum conſtat experientia & comprobatione. Videndum autem eſt quam diſtincte eodem remedio vſi, diuerſum finem obtinuerint, vt habitiores fierent homines & gracilentiores ab eodem medicinæ genere. Nam craſſioribus, qui augeri non debebant, tenuiora & ſalſa infundebant, veluti muriam, aquam marinam & eiuſcemodi: gracilioribus, quos deſiderabant auctos, adhibebant craſſa & pinguia ex lacte, cicerum decocto, & pluribus huius generis. Omnia autem hæc talia ſunt, vt, frequentius etiam adhibita, nihil violenter in corpore aggrediantur, ſed ita blande corpus purgent, ac pituitam bilemque educant, abluendo; veluti balneatores, vt *Galeni* verbis vtar, ſe balnea purgare dicunt, quum ab illorum lapidibus cœnum abſtergunt & ſordes.

§. LXIX.

a] *Iſocrat. encom. Buſirid.*

§. LXIX. Tandem in vniuerſum æſtimare hoc crebrarum euacuationum artificialium debemus inuentum. Equidem video hic etiam nimis communem inter medicos diſſenſum admodum elucere, quando de vomitoriis quæritur. Si autem rationes ab iis allatas perpendimus, hodiernorum omnis diſſenſio nihil tangit veterum circa hanc rem vſum. Quotus enim quiſque medicorum, de vomitoriis dicens vel ſcribens hodie, non intelligit pharmaceuticum medicamentum, quod intra corpus aſſumtum, ſpaſmum fibroſarum partium, indole ſua volatili ſalino-ſulphurea acri, prouocat, & hac contractione eiectionem per ſuperiora concitat. Veteres autem, quum tot millies mille vomitus vno anno peragerent; numquam talibus indiguerunt, niſi quum vniuerſa humorum maſſa videretur expurganda & ſerum toti corpori detrahendum. Si itaque ille vomitus veterum diæteticus diuerſiſſimus a noſtro fuit, conſequens eſt, vt nec in nouum noſtrum vomendi genus ea quadrent, quæ antiquorum vomitionibus conueniunt, nec ea in veterem modum coniici debeant, quæ effecerunt vt vomitoria pleraque multis præclaris viris & in artis operibus verſatiſſimis ſuſpecta reddita ſint, adeo certe, vt non ſine magna cura & ægre plerumque ad ea veniant. Ortum hæc differentia, niſi magnopere fallor, Chymicis debet ſuum, qui magno ſtudio id agunt, vt medicamenta inueniant parua mole efficacia, quo ipſo ſtudio nimis iam feliciter impetratum eſt, vt Galenicorum, diffuſiori mole propinandorum, omnes inuaſerit tædium atque odium, & vomitum pauci hodie, niſi croco metallorum aliisque antimonialibus aut metallicis, prouocent. Spero tamen fore id tempus, quo, inito per talia virulenta iugulatorum calculo, nimis mature abiecta requiſitum in veterum veſtigia & vias frequentius redibimus & *Bagliuo* a] credemus: *praxin Galenicorum maximis propemodum interuallis recentiorum praxin antecellere.*

§. LXX. Ante paucos annos magno, vt in rebus, quæ no-

a] *Prax. med. lib. I. cap. X. §. 5.*

nouæ videntur, fieri ſolet, conatu ad excutias ventriculi in vſum reuocandas quidam iuerunt; ſed vnus vel alter infelix caſus ipſas fere naſcentes ſuppreſſit, & hominum manibus excuſſit. Accedit autem illud inſtrumentum ad antiquitatis vſum quam proxime, & poſſet ſane eius magna vtilitas eſſe, ſi recta cum ratione adhiberetur, & ipſum ſic præpararetur, vt ab eius applicatione nulla in faucibus vel ventriculi tunicis læſio poſſet conſequi. Si tamen omnino huic diffidendum videtur, digitale certe vomitorium, ſuperius deſcriptum, tale eſt, vt nihil incommodi ab vſu eius pertimeſcendum ſit.

§. LXXI. Circumſpiciendum nobis nunc eſt de reliquis. Vidimus quam multa & quænam athletæ in cibum ſumſerint, & qua ratione in tanta aſſumtorum copia cauerint, ne appetitus noui cibi ipſis eriperetur, aut venter totus oppletus a recipiendo nouo prohiberetur. Videndum ſupereſt, quomodo tam multi cibi digeſtionem promotum iuerint. In quo reliquæ omnis diætæ rationem vniuerſam videbimus incluſam. Ea ſic erat inſtituta, vt corpori augendo mole idonea eſſet, & tamen molem non inertem ac pigram, ſed robore debito præditam, procuraret. Ad primum obtinendum ſomnum copioſum, poſt maximam in cœna repletionem, illis præſcribebant; alterum autem impetrabant laboribus vehementibus & aſſiduis, non minus, quam de cibo diximus, coactis, & neceſſario ſubeundis: qua ratione id conſequebantur, vt & per illos labores viriumque conſumtionem locus nouo incremento fieret, & aſſumtum illud, pro vlteriori alimento, pabulum, ſecura & profunda per ſomnum quiete, in venas abripi & per totum corpus poſſet diſtribui.

§. LXXII. Videntur autem athletæ illud maxime ex ſalutaris artis habuiſſe fundamentis, quod largiorem paſtum non in prandio aſſumſerunt, ſed cœnæ eum reſeruarunt. Nam a prandio, quod veteres ante meridiem ſumebant, vna vel altera hora, debebant ad duras & continuas exercitationes venire, iiſque toto corpore vehementer moueri, qua rati-

tione multum crudi chyli & præcocis in venas fuiſſet abreptum & humores impuros reddidiſſet. Quod intuitus *Plempius* a] inter noſtrum prandium & cœnam non ſatis intercedere temporis, ad exercitationem corporis ſubeundam, ſtatuit. Nec proinde male ſibi conſulere, in Saxonia præſertim inferiori, videntur homines, duriſſimis laboribus agriculturæ dediti, vt & plerique omnes reliqui, quod prandium habent modicum, cœnam pleniorem aſſumunt. Sed otio languentibus, aut vitam magis ſedentariam habentibus quam actiuam, ſi hac ratione victum diſtribuerent, verendum eſſet, ne corporis inerti mole nimium diſtenderentur. Pulcre *Plinius:* b] *ſomno concoquere corpulentiæ quam firmitati vtilius.* At vero nihil a prandio, præſertim copioſiori, magis noxium, quam celerior motus & ad anhelitum ſudoremque productus, quod, iam laudato *Plempio* auctore, & experientia teſte, morbi cutanei, pruritus, ſcabies, glandularum maxillarium tumores, & intus obſtructiones inde oriuntur, præſertim vbi ſimul ac ſemel a motu deſiſtendum eſt, vt transſpiratio concitata ſubito deſinat. Idem de cœna locum habet, eoque magis, ſi æſtiuo tempore, ad aerem tunc humidiorem fiat. Sed ad athletas eſt reuertendum, de quibus inferius paullo videbimus plenius, qua ratione ab hoc errore ſibi cauerint, ſi prius de ſomno expediuerimus.

§. LXXIII. Somnus itaque athletarum, quod multus & longus fuerit, ex Galeno ſupra iam intelleximus. Is igitur inſtitutus eſt, vt pingueſcerent maxime, & ſaginam corporis fouerent. Videmus hoc exemplo animalium, quæ volumus pinguefieri, hæc caueis includuntur, vt minime poſſint moueri. Præclare de hoc *Seneca*: c] *Aues, quæ conuiuiis comparantur, vt immotæ facile pingueſcant, in obſcuro continentur: ita, ſine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & ſuper membra iners ſagina ſuccreſcit.* Vidi-

a] *de ſanitate tuend. pag. 288.*
b] *H. N. Lib. XI. cap. 53.*
c] *epiſt. 122.*

dimus apud Iudæos anſeres ita ſaginari, vt ſacco, niſi qua parte excrementa eiici debent, toto corpore inſuti, appendantur loco obſcuro, ſtatoque tempore turundis frumentaceis, in os intruſis, repleantur. Qua ratione pinguiſſimi euadunt & antiquas delicias, iecora quam maxima & delicatiſſima, acquirunt.

§. LXXIV. Ne vero per ſomnum venereis ludibriis vexarentur, & pollutionibus nocturnis virium magnam iacturam facerent, (nam a venere toto tempore exercitationum prorſus erat abſtinendum; quin plurimi memorantur athletæ, qui per totam vitam ſeſe continuerunt) curioſe ab illis procurabatur laminis ex plumbo, renum ac lumborum regioni per noctem applicatis. Credebant autem priſci homines tantam ineſſe plumbo frigiditatem & ſiccandi potentiam, vt poſſit, etiam externe adhibitum, calorem partium, elaborando ſemini dicatarum, exſtinguere & humiditatem ſuperfluam conſumere. Horum enim amborum copia opus eſſe, ad generationem perficiendam, rebantur. Nec alia deerant remedia ſupprimendæ veneri deſtinata, ſic vncti ad balnea prodibant, ibique gelida virgine perfundebantur, id eſt aqua pura, quam frigidiſſima illa profluit. Conſtat hoc *Martialis* teſtimonio, quod non adducemus, quia cum obſcœnitate coniunctum eſt. Quantum his artificiis profectum ſit, dicere nequeo, nolo tamen experientiam labefactare. Memini me quoque legere multos, ex religionis ſtudio caſtitatis voto obſtrictos, plumbi geſtare laminas eſſe ſolitos. Ego vero aduerſus libidinem ac laſciuiam nihil æque facere credo, quam irritationum omnium occaſiones fugere, & herba perimente laſciuiam continuo vti. Prius in pædotribis laudat *Magnus Baſilius* ab *Mercuriali* a] citatus, quod *conſiderantes, ex veneris voluptatibus corpus imbecillius & ad neceſſariorum operationes pigrum atque debile reddi, temperantiæ legem promulgauerint, quæ adoleſcentum corpora a voluptatibus tuta conſeruaret & decertantibus ipſis, ne aſpicere quidem*

---

a] *art. gymn. lib. I. cap. XV.*

dem venuſtas formas permitteret : alterum remedium frequenti ſermone inter familiares laudare ſolitus erat *Melchior Canus*, Hiſpanorum Theologorum haud poſtremus, eiusque virtute ordinis, a Ieſu nomen habentis, ſocios primos cuſtodiri, ne ab neceſſaria cum ſequiori ſexu conuerſatione ad flagitia perducerentur. Peruenerunt ad Regis Hiſpaniarum aures hi ſermones, qui percunctatum ad homines huius ordinis aulicos miſit, quo nomine herba hæc diceretut; reſponſum autem tulit, vocari illam: timorem domini. a]

§. LXXV. Ceterum venerem corporum incrementis maxime obeſſe, præſertim friuolam illam & intempeſtiuam iuuentutis, maxime apparet ex priſcorum Germanorum corporibus, quorum hæc laus erat, quod quam diutiſſime impuberes manſerint, magnuſque apud illos continentiæ ſit honos habitus, in quam rem iterum conferendus eſt ſæpe laudatus *Hermannus Conringius*. Sed athletas omni tempore æque fuiſſe a venere alienos, non eſt veroſimile, illud potius maxime ad fidem pronum, finito exercitationum tempore, & certaminibus abſolutis, ad vxores eos eſſe reuerſos, a reliquæ etiam diætæ rigore aliquid deſciuiſſe. Maxime illud de Græciæ athletis liberis certum eſt; qui autem apud Romanos athletice viuebant, eos videor mihi in pleriſque deprehendere legibus ſeuerioribus minus obtemperantes, niſi forte adductius illi vixere, qui ludis incluſi erant gladiatores, & pugiles, iudicis ſententia eo detruſi, vel ære ad hoc emti.

§. LXXVI. Qua ratione moli corporis comparandæ & conſeruandæ ſtuduerint, conſideratum eſt: reſtat iam videre, quo potiſſimum modo effecerint, ne iners & inutile pondus eſſet corpori tanto ſtudio acquiſitum. Illud igitur laboribus præſcriptis quærebant. Græcis, termino fere vſitatiſſimo & proprio, vocantur ταλαιπωρίαι, quæ vox alias etiam miſeriam deſignare ſolet, &, niſi fallor, propterea eis indita fuit, quod eſſent ex neceſſitate obeundi & valde mo-

a] *Bælius Dict. voce: Mariana.* not. C.

moleſti viderentur. Quales illi fuerint ex ſuperioribus ſatis ſuperque, credo, conſtabit: nunc ordinem, quem in ſubeundis obſeruauerint, tantum recenſebimus, eademque ratione totius diei decurſum, vno quaſi obtutu, inſpiciemus. Ante prandium nullam exercitationem obibant, quod ſerius a ſomno ſurgere conſueuerant, &, ſi quod tempus ſupereſſet, vomendo & exonerando aluo conterebant; tum etiam, quod, docente Galeno, *ieiunum exercitare aperte vacuat.* In prandio panem tantum ſumebant, vt vidimus, & ad exercitationes, breui interiecto tempore, quod deambulationibus in gymnaſio conficiebant, ſe præparabant. Interea puto eos, qui inungi debebant, eſſe perunctos ceromate, & haphe conſperſos. Vngebantur autem tantum luctatores & pancratiaſtæ, qui vehementiſſimis motibus debebant ſe exercere. Curſores autem, ſaltatores, diſcoboli iaculatores & pugiles non putabantur hoc egere auxilio. In ipſis laboribus is in vniuerſum ordo erat, vt, qui exerceri inciperet, leuioribus daret operam, & per gradus ad altiora grauioraque anniteretur. Idem in quotidianis laboribus obſeruabatur & leuius primo, deinde vehementius, labore contendebant, in ſuo quiſque genere, quod, præſcribente magiſtro, tenendum erat. Quum iam tempus monebat exercitationibus deſiſtere, & ad cœnam venire, ἀποθεραπεία inſtituebatur, ſeu cura corporis illa, qua plene ex corpore & ſine moleſtia expelleretur, quod in motu fuerat, tum etiam vt laſſitudo, motibus peractis fortioribus, ſubſequi alias ſolita præcaueretur. Sicque ad cœnam, a cœna ad ſomnum redibatur. Ita non male *Galenus* dixit: *omnem ipſorum vitam in hoc circo verſari conſpexi, aut edentium aut bibentium, aut dormientium aut ventrem exonerantium, aut ſeſe in puluere lutoque voluentium.* Sed plura video me incluſiſſe paucioribus verbis, quare nonnulla ex dictis pluribus erunt enarranda.

§. LXXVII. Itaque de ratione vnctionis breuiter exponemus, quoniam copioſe iam illud & optime fecit *Hieronymus Mercurialis.* Qui enim grauioribus exercitiis, & maxime defatigantibus, volebant occupari, ne nimium extra

cor-

corpus per tranſpirationem expelleretur, tum vero etiam vt fibras molliores redderent, per totum corpus inungebantur. Ad hunc vſum erat in gymnaſiis alipterium ſeu vnctuarium. Ipſum vero, quod illinebatur corpori, vel ſimplex erat oleum, vel cera temperatum, vt minus facile a corpore difflueret. Ita ad pugnam prodire ſolebant, quando prius puluere corpus ita perunctum conſperſerant, ad quem vſum vel Puteolanus adhibebatur, ex notiſſima crypta Neapolitana, vel ex Aegypto aduectus. Dicebatur is haphe, vocabulo Græco in Latinum migrante: ob eam vero cauſſam inſpergebatur, vt facilius continere ſe inuicem luctantes poſſent. Vtriuſque meminit *Seneca*: a] *totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit: a ceromate nos haphe excepit, (in crypta Neapolitana.)* Quo loco in ſuum iter iocatur, quippe poſt lutulentum illud, quo totus fuerat ſordibus conſperſus & madens factus, puluere illius cryptæ quaſi reſiccatus fuit.

§. LXXIIX. Apotherapiæ quoque ratio eſt habenda, quæ exercitationibus finem imponebat, quamuis aliquando etiam legimus, ipſis exercitationibus nondum abſolutis, ſi quis nimis videretur delaſſari, aliquam huius curam, ita iubente & probante epiſtata, fuiſſe inſtitutam, qui poſt illam ad labores tamen redire debuit. Quod quidem conſilium gymnaſtarum vehementer laudat & rationibus comprobat *Galenus*. b] Duplici inſtituebatur fine, vt laſſitudinem demeret, & impuritates ex corpore educeret: non autem vno gradu eodemque modo, ſed & hic gymnaſtarum valebat præſcriptum. Præmonemus autem nos apotherapiam hominum, tantum ſanitati ſtudentium, hic non attingere; ſed ad ſolos reſpicere eos, qui exercitabantur in gymnaſiis. Primus eius is erat gradus, vt ab vehementiſſimis exercitationibus ad leniora ſenſim veniretur, exempli cauſſa, ſi qui decertaſſent lucta vel pancratio, & ab hac eſſent defeſſi, ad curſum vel iactum, tandem ad ambulationem progrediebantur.

H Hoc

a] *epiſt.* 57. b] *de ſanit. tuenda libr. III. cap.* 2.

Hoc ſatis iam facto in gymnaſiorum illam partem veniebant, vbi frictiones inſtituebantur. Hic ante omnia illis, qui oleo & puluere vſi antea fuerant, ſtrigilibus, ex ferro vel alia commoda materia paratis, abradebantur ſordes multo iam ſudore perfuſæ, deinde quoque fricabantur. Quum iam ſatis ſudor euanuiſſet, vngi ſolebant. Si quibus lauari placeret calida, ante vnctionem faciebant, deterſi vero ſtatim vnguentis illinebantur. Plurimum autem amaſſe athletas frigida balnea certum eſt, quoniam hoc ad carnes augendas fouendasque in primis facere perſuaſum habebant. Qui lautiores erant & diuites, adhibebant vnguenta varii generis odorata: credo autem athletas tam ſumtuoſos non fuiſſe, vt, qui in reliquis viuerent ſimpliciſſimis contenti, hic odores valde concupiuerint.

§. LXXIX. Dici vix poteſt quam curioſi fuerint priſci homines in frictione adminiſtranda. Varii erant modi, varii gradus, tantum abeſt vt perfunctorie in hoc negotio aut turbulenter verſati fuerint. Mox ſpiritus debebat incluſus cohiberi, mox ſubito emitti, partes vario modo tendi, remitti. Ipſa frictio vel a progymnaſta fiebat, vel vnus alterum, mutua opera, fricabat, idque vel manu, vel panno craſſiori. Sæpe etiam faſciæ abdominis lumborumque regioni circumiiciebantur, &, trahendo in vtraque earum extremitate, hac agitatione calor excitabatur. Eaque omnia diuerſa, pro hominum differentia. Obeſioribus frequenter ſic fiebant frictiones, vt manus valenter iniicerentur parti & ſubito retraherentur, quo *Martialis* a] reſpexit:

Et putri lutulenta de palæſtra
Vncti verbere vapulat magiſtri.

Quæ omnia pluribus deſcribit *Galenus*. Adde, ſi placet, *Proſperum Alpinum*, b] quo teſte diſces eadem hodieque in Aegypto fieri.

§. LXXX. Reſtat in conſideranda athletarum diæta, vt circumſpiciamus, quo modo ſe geſſerint aut adſueuerint aeris mutationibus & animi affectibus tolerandis, in quo breues erimus,

a] *libro VII. epigr. 66.* b] *loco ſupra citato.*

mus, ne nimium excreſcat diſſertatio. Et aeris quidem rationem in gymnaſiis exſtruendis, ad loci commoditatem, fuiſſe habitam, quiuis facile intelligit. Sed non prorſus abiectam fuiſſe hanc curam, præſertim apud Romanos, ex eo apparet, quod ludos pro gladiatoribus maximos Capuæ & Rauennæ habuerunt, quorum locorum magnæ ſalubritatis argumentum *Strabo* hinc auſus eſt deſumere. Ceterum athletas Græcorum aeri qualicunque ferendo & maxime calorem tolerando fuiſſe inſigni modo aptos, ex eo facile apparet, quod in olympicis ludis, vbi per totum diem decertabatur, æſtum tantum perferre potuerunt. Illæ autem ſolemnitates celebrabantur media æſtate, quando calor eſt intenſiſſimus. Frigus autem non minus tolerabant, quippe nudi per totum fere annum, aut leuiter ſaltem veſtiti, exercitabantur & noctem ſæpe etiam nudi ſub dio exigebant. Non diſſimulat hoc *Epictetus* ad ſuum olympicæ coronæ candidatum ita differens: δεῖ σε γυμνάζεσθαι πρὸς ἀνάγκην ἐν ὥρᾳ τεταγμένῃ, ἐν καύματι, ἐν ψύχει. *Debes ex neceſſitate exercitationes ſubire, ad calorem, ad frigora.*

§. LXXXI. Animi etiam affectus, quod mireris, curæ habebant, & maxime iram compeſcere quauis ratione ſtudebant, de quo nos *Seneca*, libro de ira, certiores reddit. Cum enim viderent iram ipſis maxime obeſſe, ad finem artis obtinendum & æmulum deuincendum, excandeſcentem illam ſtudioſe curabant ſupprimere. Et erant ſane plurima, quæ ipſis occaſionem ſe hic exercendi ad patientiam ſuppeditabant. Taceo quæ toti inſtituto aderant incommoda, ſatis grauia homini ſibi viuere adſueto: illud certe non leue fuit, ſi quid peccatum eſſet, cædi flagellis, μαστιγωθῆναι, vt Epictetus auctor eſt, aut rhododaphnis tergora percuti, vt *Galenus* loquitur. Ad hæc intuitus *Epictetus* ita pergit futuro athletæ difficultatem artis exponere: δοκεῖς ὅτι ταῦτα ποιῶν ὡσαύτως δύνασαι ἐσθίειν, ὡσαύτως πίνειν, ὁμοίως δυσαρεστεῖν; ἀγρυπνῆσαι δεῖ, πονῆσαι, ἀπὸ τῶν οἰκείων ἀπελθεῖν, ὑπὸ παιδαρίου καταφρονηθῆναι, ἐν παντὶ ἧττον ἔχειν κ. τ. λ. *Putaſne te, quando hoc vitæ genus aggreſſus fueris, perinde vt nunc poſſe edere, bibere, auerſari? Vigilare oportet, laborare,*

 do-

domo excedere, a puerulo contemni, in omni re inferiorem aliis eſſe, cetera.

§. LXXXII. Mentio facta eſt τῶν ῥοδοδαφνῶν, quam vocem *Galenus* a] in tam dubio ſenſu poſuit, vt inde interpretes, aliique eruditi mirum in modum inter ſe diſſideant. Forte ad rem aliquid faciet, ſi ſummam earum opinionum ex doctiſſimis *Io. Rhodii ad Scribonium Largum notis* proferam & de meo aliquid ſubiungam. Fuere qui putarent hoc frutice flexili (intelligunt autem illum, qui notiori nobis vocabulo rhododendron ſeu nerion appellatur) tergora athletarum cæſa fuiſſe, vt, pleniori habitu, veluti ſcarificatione, ſanguis eliceretur. Sed hæc eſſet moleſta ſane ſcarificatio & cucurbitulis ac ſcalpello commodius ad hunc finem perueniri poterat: Alii ad venuſtatem nudis decertantibus conciliandam floribus fruticis huius terga infecta fuiſſe credunt; ſed hiſtoria ſilet: Alii ad ruborem eſſe percuſſos athletas putant, vt ſanguis magis attraheretur, habitioreſque fierenr: *Rhodius* denique foliis, tamquam ſtrigili, a ſordibus palæſtræ eſſe fricando depurgatos ſentit, non tamen repugnat, ſi cui præcedens ſententia magis arrideat. Enimuero mihi, Galeni mentem conſideranti, clarum videtur illud, inter miſerias athletarum hoe referri, quod rhododaphnis eorum terga diſrumpi debeant. Ex hoc ita ſubduco rationes meas, inſtrumentum pœnæ fuiſſe, quo in illos animaduertebatur, qui vel ſegniores eſſent, vel aduerſus inſtituti leges quicquam admiſiſſent. Siue igitur illud vere ex frutice hoc deſumtum fuerit, vel homonymia aliqua, vt in artis terminis non eſt infrequens, nomen hoc ſimul illud inſtrumentum & illum fruticem ſignauerit: parum refert. Notum eſt hodie cuiuis fere militum generi ſuas eſſe pœnas; multum ſæpe inter ſe & ab aliorum hominum pœnis diſcrepantes. Ita Romanorum militum pœna erat vite percuti, ſi extra ordines deprehenderentur. *Plinius* b] de eo ſic ſcribit: *centurionum in manu vitis - atque etiam in delictis pœnam ipſam honorat: & Liuius,* c] *Scipio*, inquit, *quem mi-*

a] *orat. ſuaſoria ad artes.*
b] *H. N. 14, l.* c] *lib. 57.*

militem extra ordinem deprehendit, ſi Romanus eſſet, vitibus cædebat, ſi extraneus, fuſtibus. Quid impedit, quo minus idem de athletarum pœnis ſtatuamus? *Galenum* autem, qui tempore eo ſcripſit, quo hæc erant notiſſima, nemo accuſabit, ſi nobis obſcurius hæc, non tam medica quam domeſtica, tradidiſſe videtur; accuſandus autem maiori iure eſſet, ſi tot locis, vbi athletarum res, ad medicam conſiderationem aliquo modo pertinentes, exponit, nullibi rem, tanto conſilio ſuſceptam, ex merito perpendiſſet, ſi omnino ſanitatis, aut comparandi habitus aliquem habuiſſet finem.

§. LXXXIII. Quum plura ſint in diæta & viuendi toto genere ac inſtituto athletarum, quæ non inutiliter forte poſſent huc transferri; pedem tamen conſulto hic ponere conſtitui, vt reliqua tempeſtiue ſubnectam, nec terminos conſtitutos nimis transgrediar. Illud, antequam finem huius ſermonis faciam, admonere volo, me hic in conſideranda re athletica ad viros potiſſimum reſpexiſſe, & quæ in eos quadrarent, adduxisſe. Quod, ſi quis attenderit, vitium mihi non imputabit ſi quis forte apud Plautum legerit:

Ante ſolem exorientem niſi in palæſtram veneras
Gymnaſii præfecto haud mediocres pœnas penderes,

& in noſtris inuenerit ſomnum in longam diem athletis frequentem fuiſſe. Erant enim, vt apparet, diuerſæ puerorum a virilibus exercitationibus & ab vtriſque eorum, qui media inter hos ætate conſtiterant, diuerſa autem ſingulis quoque inſtituta, diuerſiſſima diæta. Huc ſemper oportet reſpicere. Adſcribam de puerorum certaminibus elegantem *Plutarchi* a] locum: παρ' ἡμῖν καθ' ἕκαστον ἄθλημα τοὺς ἀγωνιζομένους εἰσάγουσιν ἐπὶ παισὶ παλαισταῖς ἄνδρας παλαιστὰς, καὶ πύκτας ἐπὶ πύκταις, ὁμοίως καὶ παγκρατιαστάς. ἐκεῖ δὲ, ὅταν οἱ παῖδες διαγωνίσωνται, τότε τοὺς ἄνδρας καλοῦσι. *Apud nos* (Romæ) *in ſingulis concertationibus introducunt poſt pueros luctatores, viros luctatores, & pugilibus ſufficiunt pugiles, itemque pancratiaſtis pancratiaſtas: ibi autem* (in Olympiis) *vbi decertauerunt prorſus pueri, viros de-*

a] *Sympoſ. lib. II. probl. 5.*

demum vocant. Similiter quæ de tempore exercitationum dicta ſunt, debent de ordinaria illorum vita capi. Alioquin *Galenus* a] de extraordinaria exercitatione ita nos docet: *Athletis neceſſe eſt, (quo ad immodicos labores, etiam toto die aliquando continuandos, præparato iam corpore ſint,) abſolutiſſimum illud exercitium, (ipſi καταστκευὴν vocant) ALIQVANDO obeant.*

§. LXXXIV. Abſoluimus de diæta athletarum, in quo ſermone multa debuimus ſilentio prætermittere, quæ ab aliis minus recte dicta ſunt, ne volumen pro diſſertatione enaſceretur. Sed id vnicum præiudicium non eſt prorſus reticendum, ordinem nullum aut perpuſillum athletas in comedendo ſeruaſſe, vt & temporis nullam rationem habuiſſe, quod ſummo viro *Hieronymo Mercuriali* b] excidit. Tantum vero abeſt vt hac fuerint negligentia, vt nullum vitæ genus magis fuerit ſtrictæ & menſuratæ rationi cuidam, a gymnaſta dirigendæ, obnoxium, quam hoc ipſum athletarum. Et hæc ratio fuit, quare ab antiquis crebro exagitatum illud legimus & reprobatum ab illis, qui ſe muneribus Reip. gerendis aut militiæ dedicauerant. Nulli comparandum heic eſt *Plutarchi* teſtimonium, qui *Philopœmenem* propterea narrat gymnaſticam fugiſſe vitam, quin, in poteſtate conſtitutum, contumeliis affeciſſe, quod iuuenis ab amicis perceperat, militarem ab athletica vita ſecundum omnia abſolute differre; athletarumque diætam, exercitationes, multum ſomnum, continuas repletiones, ſtricta lege præſcriptas corporis quoad motum & quietem viciſſitudines, habitus denique, ab omni noua re incidente, ſubito metuendas alterationes, cum ſollicita omnis exceſſus fuga; hæc, inquam, omnia ſic conſtituta eſſe, vt minime iuuent hominem, qui deberet omnibus perferendis idoneus eſſe, & non ſolum quouis tempore motibus ſuſcipiendis continuandiſque paratus, ſed inopiæ etiam & defectui ciborum ac potus, ſi res ita poſtu-

a] *de ſanitat. tuenda lib. III. c. 2.*
b] *art. gymn. lib. I. cap. XV.*

ſtulet, quam maxime adſuetus. Idem quoque apparet, ſi quis in Hippocrate & Galeno attendit, quoties hi ſibi opponant τὸν ἰδιῶτα i. e. hominem ſuo ritu ſuaque libertate viuentem, & athletam, ad neceſſitatem ac præſcriptum magiſtri vitam inſtituentem.

§. LXXXV. Rectiſſime id vidit Italiæ medicorum decus *Bagliuus*, a] qui eo loco, quo in diætam Pythagoreorum incidit, hanc breuibus verbis ſic complectitur: *ſingulæ diei horæ ita diſtributæ erant, & victui ita accommodatæ GYMNASTICE, vt quilibet, vel negotioſus homo, nihil a negotioſa vita detrimenti caperet.* Qui tamen ipſe locus ita intelligendus eſt, vt athletica ſeu gymnaſtica vita, cum laudata Pythagoreorum diæta in ſtricto dimenſoque vitæ genere tantum conueniat, quum de reliquo, ſi finem præſertim ſpectes, toto inſtituto inter ſe diuerſa ſint. Nam athletæ corpus maxime habebant curæ; hi vnice quærebant, ne animo corpus foret grauis carcer: athletæ magnam carnium comparare ſtudebant molem; hi, *Pythagora* b] iubente, fugiebant σαρκῶν πλεονασμόν. Sed hæc pluribus proponenda erunt, ſi, quam meditor, *de Pythagorica diæta*, prodierit diſſertatio.

§. LXXXVI. Audio iam voces quorundam, qui Caſſianum illud: *CVI VSVI?* ingeminant, & quærere videntur, quare tam longa opera de re diu obſoleta nunc diſſeruerim & plura etiam animo voluam? Hos vero, ſi ignorant hiſtoriarum, in omni diſciplinarum genere, luculentiſſimum fructum, longo ſermone vincere nunc non licet; miſeret potius eorum, quorum cœca ſtudia triſti præſagio relinquenda ſunt. Vtile enim hoc genus hominum nihil putat, quam quo maxime ad empiricam praxin armantur, vt quam primum in mundum omnem proſiliant, iis operam laturi, quos fortuna ſeruare, eorumque imperitiæ victimas cadere nondum voluit. Si tamen bono animo quærunt proxime inſeru-

a] *de fibr. motr. p. m. 180.*
b] confer *Diog. Laertium vit. Pythag. p. m. 582.*

uitura, non carent ſane optimorum virorum optimis ſcriptis iisque vtiliſſimis. Hos legant & ab iis mecum diſcant, quamdiu volent; tamdiu autem velle debebunt, quoad eos, quantum proficiant, non pœnitebit. Ita vero oculis cernent, quam crebro ad Hippocratem alioſque veteres ablegentur. Quos, ſi per ſe intelligunt, non indigent ſane huius generis lucubrationibus: ſi vero alicubi hærent, commode licebit, quando placet, ad talia recurrere. Ex ipſis vero artis ſalutaris coryphæis & principibus neminem, ſpero, reprehenſurum illud propoſitum meum, hiſtoriam medicinæ paullisper perluſtrandi, &, ſi occaſio ſic feret, publicis ſpeciminibus, pro virium modulo, exhibendi. Faueat modo DEVS huic conſilio, vt non ſolum, quæ nunc prætermittenda ſunt, *de habitu athletico*, proxime addam, ſed plura deinceps excutere quoque valeam.

F I N I S.